

СОСТОЈБАТА СО КРИУМЧАРЕЊЕ НА МИГРАНТИ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА КАКО ДЕЛ ОД ЗАПАДЕН БАЛКАН

**СОСТОЈБАТА СО КРИУМЧАРЕЊЕ НА МИГРАНТИ
ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА
КАКО ДЕЛ ОД ЗАПАДЕН БАЛКАН**

Скопје, 2022

Издавач:

Коалиција на здруженија на граѓани Сите за правично судење – Скопје

За издавачот:

Натали Петровска - извршна директорка на Коалицијата Сите за правично судење

Уредник:

Натали Петровска

Автор:

Емилија Спасовска

Лејла Тутик

Техничка обработка:

Даниел Митковски

Тираж:

Електронско издание

Оваа анализа е изработена со финансиска поддршка од Европската унија. Содржината на документот е целосна одговорност на Коалиција „Сите за правично судење“ и не ги одразува ставовите на Европската унија.

Проектот е
финансиран од
Европската Унија

СОДРЖИНА

СОДРЖИНА	3
1. ВОВЕД.....	1
1.1 Клучни поими и дефиниции.....	2
2. КРИУМЧАРЕЊЕ НА МИГРАНТИ.....	4
2.1 Општо за проблемот.....	4
2.2.Криумчарење мигранти во Република Северна Македонија.....	4
2.3 Криумчарење мигранти наспроти трговија со луѓе.....	7
3. ПРАВНА РАМКА	10
3.1 Меѓународна легислатива.....	10
3.2 Национална легислатива.....	11
4. ЗА ПРОЕКТОТ	15
5.ИНСТИТУЦИОНАЛНА РАМКА.....	16
5.1 Методологија на истражување.....	16
5.2 Основен кривичен суд Скопје.....	16
5.3 Основно јавно обвинителство за гонење организиран криминал и корупција.....	18
5.4 Министерство за внатрешни работи.....	20
5.4.1 Сектор за гранични работи и миграции.....	20
5.4.2 Национална комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција.....	22
6.ПОДАТОЦИ ОД СПРОВЕДЕНИ УВИДИ ВО ПРАВОСИЛНО ЗАВРШЕНИ СУДСКИ ПРЕДМЕТИ	24
6.1 Методологија на истражување.....	24
6.2 Податоци од спроведени увиди.....	24
6.2.1 Социјални и демографски ризик фактори.....	24
6.2.2 Профил на жртва/сведок.....	26
6.2.3 Казнена политика.....	27
7. ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ.....	29
8. КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА.....	32

1. ВОВЕД

Миграцијата како општествен феномен отсекогаш е составна компонента од животот на луѓето. Во најширока смисла на зборот, претставува движење или преселување на населението од еден во друг географски регион. Едно од севкупниот корпусот на основни човекови слободи и права, согласно меѓународната и национална легислатива е и правото на слободно движење. Правото на слободно движење на лицата, претставува и нивна можност, можност за движење од едно место во друго, како и од една држава во друга. Специфична карактеристика својствена за миграцијата е динамичноста на овие процеси. Динамичноста сфатена во оваа смисла на зборот, подразбира дека процесот на движење на луѓето, во одреден период и заради одредени причини, некогаш се одвива со поголем, а некогаш со помал интензитет, иако во последните две децении може да се забележи постојан тренд на зголемување на бројот на раселени лица во светот. Во поткрепа на оваа констатација, говорат и официјалните статистички податоци, па така во 2000 година биле евидентирани нешто повеќе од 173 милиони мигранти, додека пак за претходната година оваа бројка е далеку поголема поради што и се проценува дека имало околу 281 милион мигранти во светот. При поинаков приказ на статистиката за 2020 година, ова би значело дека 3,6% од вкупната светска популација биле мигранти.¹

Во принцип, не постои една единствена и општоприфатена поделба на миграцијата. Поделбата се прави врз основ на критериумот кој ќе биде земен предвид во конкретниот случај за релевантен. Оттаму, според просторот во кој што се одвиваат, односно во зависност од тоа дали се одвиваат во рамки на една држава, или пак надвор од неа, миграциите можат да бидат внатрешни и надворешни. Во таа насока, се прави разлика и според времетраењето, па така имаме трајни или привремени миграции. По однос на овие мигрирања на луѓето, битен елемент е секако и намерата на овие лица за враќање назад во државата од која што доаѓаат, при што за разлика од привремените миграции, кај миграциите од траен карактер имаме отсуство на оваа намера. Најширок спектар на видови миграција имаме во случај кога за критериум се зема причината за мигрирање, па врз основ на тоа и листата на причини заради која што некој се одлучува да мигрира не е од затворен карактер и истата на индивидуално ниво се разликува.

Сепак, најважната поделба на видовите миграција од правен, а секако и од казненоправен контекст е поделбата при која за релевантен критериум се зема предвид фактот дали при влез во една држава се почитуваат предвидените правила од процесен карактер, што пак значи правила за легално влегување во конкретната држава, кои се предвидени согласно национално законодавство на истата. Врз основ на тоа, имаме регулирани и нерегулирани миграции. Оттаму, под регулирана миграција подразбираме ситуација на движење при кое се почитуваат правилата за легален влез и легален престој на лице или пак лица во конкретна држава. За разлика од неа, нерегулираната миграција ги опфаќа сите ситуации на незаконски влез и престој на лица. Нерегулираната миграција претставува начин со кој се загрозуваат имиграциските закони на земјата на дестинација.²

Битно е да се истакне дека се прави разлика и во поглед на терминологијата која се користи, поради што и дел автори ја разликуваат нерегулираната од илегалната миграција, на начин што со илегална миграција ги поврзуваат исклучиво само ситуациите на илегален влез во една држава спротивно на предвидените процедурални услови за тоа, додека пак нерегулираната миграција ја сметаат за поширок концепт во рамки на кој се опфатени и други

¹ World migration report 2022, International Organization for Migration, страна 23, достапен на: <https://worldmigrationreport.iom.int/wmr-2022-interactive/>

² Златко Николоски, Миграции и безбедност, 2018 година, страна 59

категории на лица кои имаат легален влез во една држава, но регулираниот статус го изгубиле заради низа околности, како на пример истек на рок на важност на издадена виза и слично³.

1.1 Клучни поими и дефиниции

Во суштина не постои една, унифицирана и меѓународно прифатена дефиниција за терминот мигрант. Сепак, Меѓународната организација за миграција, како релевантна организација во областа на миграцијата, за сопствени потреби има креирано дефиниција за тоа кои лица ги смета за мигранти⁴. Станува збор за комплексен термин со кој се опфатени сите случаи на мигрирање каде што одлуката да се мигрира е донесена на доброволна основа, пред сè заради лични причини и секако без влијание на надворешни релевантни фактори. Во таа насока, можеме да констатираме дека мигрант е секое лице кое ќе се одлучи за преселување од своето место на живеење во друго, без разлика дали станува збор за мигрирање во рамки на државата или надвор од неа, дали истото е од привремен или траен карактер, како и заради кои причини се одвива истото.

Клучно е да се направи разлика помеѓу одредени термини што се користат како синоними и истите имаат различно значење и опфаќаат различни категории на лица. Оттаму, неопходно е да се истакне потребата за правење разлика помеѓу лицата мигранти, баратели на азил и бегалци, најнапред од аспект на неколку прашања, односно кои се овие лица, каков е нивниот правен статус, како и кои се нивните права и обврски. Ова, особено бидејќи во пракса се создаваат недоразбирања околу употребата на овие поими. Нивното јасно разграничување е важно како од материјален така и од процесен карактер, особено имајќи предвид дека станува збор за категории на лица, чиј статус освен од национален е важен и од меѓународноправен аспект. Дотолку повеќе што од ваквото разграничување зависи и натамошното постапување од страна на државите, а во врска со секоја од нив.

Во таа насока, за разлика од мигрантите, по однос на бегалците постојат меѓународни инструменти во чии рамки јасно се дефинира правниот статус на овие категории на лица. Станува збор за меѓународен документ кој содржи општа дефиниција за тоа кој ќе се смета за бегалец, па така, согласно дефиницијата предвидена со Конвенцијата за статусот на бегалците од 1951 година, терминот бегалец се однесува на секое лице кое:

*„Како резултат на настаните кои се случиле пред 1 јануари 1951 година и поради оправдан страв дека ќе биде прогонувано заради својата раса, вера, националност, припадност на одредена социјална група или поради своето политичко уверување, се наоѓа надвор од земјата на неговото државјанство и не може или поради таквиот страв, не сака да биде под заштита на таа земја; или кое, ако нема државјанство, а се наоѓа надвор од земјата во која порано имало вообичаено место на престој, поради таквите настани, не може или, поради тој страв, не сака да се врати во неа“.*⁵

Едно лице е бегалец, согласно Конвенцијата од 1951 година штом ќе ги исполни критериумите содржани во дефиницијата. Ова нужно ќе настане пред моментот во кој неговиот статус на бегалец формално е определен. Признавањето на неговиот статус на бегалец, со самото тоа не го прави лицето бегалец, туку го прогласува за таков. Лицето не станува бегалец

³ Види повеќе: Магдалена Ламбовска, Анализа на националните политики и практики за справување со илегалната миграција и барателите на азил, страна 7

⁴ Поимник за миграција, International Organization for Migration, достапно на: <https://www.iom.int/who-migrant-0>

⁵ Член 1А (2) од Конвенција за статусот на бегалците од 1951 година, достапна на <https://www.unhcr.org/protect/PROTECTION/3b66c2aa10.pdf>

поради признавањето, туку е признаен заради тоа што тој е бегалец.⁶ Треба да се има предвид дека во моментот кога се изготвувала Конвенцијата, голем дел од државите не сакале однапред да превземат обврски чиј обем не може да се предвиди, поради што и важењето на Конвенцијата најпрво било временски ограничено, односно истата се однесувала на настани кои што се случиле пред 1951 година. Дополнително, се случувале нови бегалски движења, а поради нејзиното временско организување, овие нови бегалци не потпаѓале под опсегот на Конвенцијата. Имајќи предвид дека е потребно сите бегалци да уживаат еднаква заштита, се јавила потреба од донесување на Протокол кон оваа Конвенција⁷. Со донесувањето и чинот на пристапување кон овој Протокол од страна на државите, временското ограничување на Конвенцијата губи од своето практично значење. Како резултат на ова, Конвенцијата ќе се применува кон сите лица бегалци, без притоа да се прави било каква разлика по однос на временскиот период на случување на настаните заради кои што овие лица станале бегалци.

За разлика од претходно наведените категории на лица, кога станува збор за азилот како посебна правна категорија, иако се предвидува и гарантира согласно меѓународното право, сепак може да се констатира дека станува збор за институт со национален карактер, дотолку повеќе што условите и постапката за добивање на право на азил е оставено да биде предмет на уредување од страна на секоја држава поединечно, согласно сопственото законодавство. Во прилог на оваа констатација е и фактот дека и покрај сите напори за воведување на обврска на страна на државите со која ќе гарантираат признавање на право на азил на едно лице, државите сè уште немаат таква обврска.

Терминот „азил“ потекнува од латинскиот збор *asylum*, кој во буквален превод значи прибежиште односно засолниште. Толкувајќи го во поширок контекст ја опфаќа целокупната заштита која што една земја, на сопствената територија им ја обезбедува на бегалците. Азилот означува форма на заштита дадена од страна на една држава на нејзина територија врз основа на принципот на невраќање и меѓународно и национално признаени права на бегалците. Се доделува на лице кое не е во положба да бара заштита во својата земја на државјанство и/или престој, а поради страв од прогонување врз основ на раса, вера, националност, припадност во одредена социјална група или политичко движење⁸. Имајќи го предвид сето претходно наведено, барател на азил е поединец кој бара меѓународна заштита. Во земји со индивидуализирани процедури, барател на азил е државјанин на трета земја или лице без државјанство кое има поднесено барање за азил, за кое сè уште не е донесена конечна одлука. Не секој барател на азил на крајот ќе биде признаен како бегалец, но секој признат бегалец првично е барател на азил.⁹ Во таа насока, азилант е лице со признат статус на бегалец на кое му е одобрено барањето за азил од страна на една држава.

⁶ УНХЦР, Прирачник и упатства за постапките и критериумите за определување статус на бегалец, декември 2011 год., страна 17

⁷ Протокол Конвенцијата за статусот на бегалците од 1967 година

⁸ Види повеќе во Главен речник на термини на Високиот комесеријат за бегалци на Обединетите нации, достапно на:

<https://www.unhcr.org/glossary/#a>

⁹ Поимник, International Organization for Migration, достапно на: <https://www.iom.int/key-migration-terms>

2. КРИУМЧАРЕЊЕ НА МИГРАНТИ

2.1 Општо за проблемот

Неминовно и повеќе од потребно е миграцијата да биде предмет на навремено, уредно и соодветно менаџирање. Како што беше констатирано и претходно, миграциските движења во одредени периоди, под влијание на најразлични фактори се одвиваат со значително зголемен интензитет, што пак резултира со настанување на миграциска криза. Бегалската криза од 2015 година со која се соочи нашата држава, државите од регионот па и пошироко, е најсвеж пример за тоа. Во такви ситуации, а заради напливот на енормно зголемен број на мигранти на сопствените државни граници, најголем дел од државите во немоќ да соодветно одговорат на предизвикот со кој што се соочуваат во дадениот момент, решението најчесто го бараат преку воспоставување на рестриктивни мерки, односно креирање на рестриктивни политики по однос на мигрантите. Превземањето на вакви мерки и политики е со цел да ги оневозможат истите да влезат на територија на нивната држава, а притоа, не правејќи разлика воопшто дали тие имаат намера да останат или пак само да транзитираат и продолжат кон друга држава. Секогаш постои ризик да спроведувањето на ваквите мерки, било од една држава или од страна на дел од нив по претходен меѓусебен договор, резултира со ограничување или пак грубо прекршување на меѓународно загарантираните права на мигрантите.

Проблематична од аспект на државите е исклучиво илегалната миграција, од причина што истата освен што резултира со непочитување и кршење на основните човекови права, е тесно поврзана и со постоење на сериозен и организиран криминал. Доколку се има предвид дека мигранти најчесто не бираат начин и средства за да стигнат до посакуваната крајна дестинација, а при ситуација на воведени рестриктивни мерки од страна на најголем дел од државите, истите се оставени на милост и немилост на одредени поединци или криминални структури кои ја искористуваат положбата во која мигрантите се наоѓаат со цел да заработат. Оттука доаѓаме до проблемот на криумчарење мигранти како посебен облик на криминал кој во принцип се извршува од страна на организирани криминални групи, а заради самата природа на миграциските движења истиот најчесто има транснационален карактер. Во најопшта смисла на зборот, под криумчарење мигранти се подразбира овозможување на илегален влез во земјата на лице кое не е државјанин или постојан жител на таа земја, со цел да се добие финансиска или друга материјална корист. Станува збор за криминална активност која за многу краток период, на лицата кои се инволвирани им овозможува остварување на голема добивка. Во прилог на ова, се проценува дека криумчарењето мигранти генерира приход од околу 6,75 милијарди долари годишно, само за криумчарите кои криумчарат во регионот по двете главни рути на криумчарење, односно правците Источна, Северна и Западна Африка до Европа и Јужна до Северна Америка¹⁰. Дотолку повеќе што износитите кои што се наплаќаат за направената „услуга“, односно реализираното криумчарење се разликуваат во зависност од местото на потекло, при што се движат во дијапазон од 2.000 до 10.000 долари.¹¹

2.2. Криумчарење мигранти во Република Северна Македонија

Имајќи ја предвид географската позиција на нашата држава, односно фактот дека истата е централно позиционирана на Балканот и притоа претставува крстосница помеѓу Европа, Азија и Африка, сосема е за очекување истата да биде подложна на овој вид криминал. Во поткрепа

¹⁰ Податок од Канцеларија на Обединетите нации за дрога и криминал (UNDOC) достапен на: <https://www.unodc.org/toc/en/crimes/migrant-smuggling.html>

¹¹ Ibid

на ова, и во рамки на основниот стратешки документ за безбедност на државата се констатира дека „од безбедносна перспектива Македонија е една од крстосниците на главните патишта на тероризмот, илегалната миграција, илегална трговија со дрога, оружје и луѓе од Азија и Африка кон Западна Европа“¹². Сепак, битно е да се истакне дека нашата држава во крајна линија, не е посакувана дестинација за мигрантите, за разлика од државите од западна Европа. Северна Македонија сè уште е транзитна земја, дел од Западен Балкан и од т.н „Балканска рута“ на движење за мигрантите. Сите оние кои се одлучуваат да патуваат преку Западен Балкан, најпрво ја преминуваат македонската граница, најчесто во делот на Гевгелија и продолжуваат кон Србија, во близина на граничниот премин Табановце. Дел од нив веднаш продолжуваат кон Србија, но дел сепак одреден период и остануваат на територија на нашата држава, поточно во локални места во непосредна близина на границата, односно во Лојане и Ваксинце, кои што важат за „попатни станици“ за мигрантите. Нивната цел е да стигнат до земјите од Европската Унија, а од Србија, влезот во Шенген зоната е преку Унгарија. Иако постојат повеќе, оваа рута на движење е најчесто користена.

Мигрантите најчесто патуваат во групи, а патот им го „олеснуваат“ организирани криминални групи кои го организираат и реализираат криумчарењето. Што се однесува пак до криумчарите, и за нив сметаме дека ретко настапуваат сами, што значи дека истите дејствуваат во рамки на криминални групи организирани за криумчање мигранти. Кога станува збор за дела на криумчарење сторени од страна на поединци, тоа најчесто се однесува на обезбедување сместување во рамки на места во близина на гранични премини, како и превезување на мигранти од една до друга локација од страна на превозници, при што најчесто тоа се прави ад хок. По однос на ова пак, интересни се податоците од спроведени увиди во судски предмети, според кои што дури во 74% од предметите, криумчарењето било сторено од страна на поединец, додека пак во 26% од нив, тоа било од организирана криминална група¹³. Сепак, овие податоци треба да се анализираат на начин што ќе се има предвид дека не е исклучена можноста да овие поединци биле дел од некоја организирана криминална група во рамки на која што дејствувале, особено доколку се има предвид природата на овој облик на криминал, односно неговиот транснационален карактер.

Овие групи имаат блиска соработка, а постојано ги менуваат и усовршуваат и начините на работа (модус операнди). Во корелација со претходното, од страна на Министерството за внатрешни работи се констатира дека за вршење на криминалните активности од страна на организаторите се користи јака логистичка поддршка, која се состои во почесто менување на товарни и патнички возила или комбиња, користење на изнајмени (рент а кар) возила, често менување регистарски ознаки или пак таблци на други возила, интернет апликации како *viber*, *whats app*, *messenger*, преку кои меѓусебно комуницираат.¹⁴ Криминалните групи од нашата држава при криумчарење на мигранти соработуваат со криминални групи во земјите низ кои поминува рутата за криумчарење (криминални групи во Република Грција, од каде мигрантите се криумчарат во Република Северна Македонија и криминални групи во Република Србија во која мигрантите се криумчарат од нашата држава)¹⁵. Карактеристика за криумчарењето на мигранти во и од нашата држава е тоа што, наши државјани по правило во ланецот на криумчарењето, од страна на организаторите на криминалните групи се користат за прифаќање, засолнување, транспорт, и времено сместување на мигрантите. Дополнително, главните организатори на криминалните групи во Република Северна Македонија, како и во

¹² Национална концепција за безбедност и одбрана, усвоена во 2003 година, страна 4

¹³ Податоци од спроведен увид во вкупно 150 правосилно завршени судски предмети од област на криумчарење мигранти

¹⁴ Годишен извештај за 2019 година, Министерство за внатрешни работи, страна 35

¹⁵ Информации обезбедени преку спроведени интервјуа

останатите земји низ кои поминува балканската рута се лица кои по потекло се од земјите од каде што потекнуваат и самите мигрантите, а кои подолг период легално или илегално престојуваат во земјите од рутата.¹⁶

Организаторите на овие групи на мигрантите им обезбедуваат:

- илегално преминување преку државната граница со лица така наречени “водичи” кои се добри познавачи на теренот каде треба да се прокриумчарат мигрантите во нашата држава;
- привремено засолнување на мигрантите, по извршеното криумчарење од Грција во нашата држава, кое сместување се реализира во напуштени објекти, колиби, шуми, приватни куќи и слично кои се наоѓаат во близина на јужната граница во струмичко-гевгелискиот регион;
- транспорт на мигрантите од локациите каде биле засолнети до селата кои гравитираат со македонско-српската граница. Транспортот обично се извршува со патнички, а за поголеми групи и со товарни моторни возила (камиони, шлепери и слично). Иако поретко, сепак постојат и случаи кога за криумчарење на мигранти е користен и товарниот железнички сообраќај, на начин што мигрантите се кријат во товарните вагони. При транспортот на мигрантите со патнички и товарни моторни возила, организаторите на криминалните групи користат посебни дополнителни возила во кои не се криумчарат мигранти, така наречени „чистачи на патот“. Овие лица се движат на одредено поголемо растојание пред возилата во кои се врши транспорт на мигрантите со улога да го извидуваат патот по кој се превезуваат истите, да ги воочуваат полициските патроли и за истото да ги известуваат возачите кои ги превезуваат мигрантите дали патот е безбеден или не, со цел да одлучат за натамошното нивно движење;
- по извршениот транспорт кон северната граница со Република Србија, на мигрантите им обезбедуваат временски сместувања во приватни куќи во селата Ваксинце и Лојане. За ова сместување им наплатуваат и одреден финансиски износ на мигрантите до денот кога истите ќе треба да бидат прокриумчарени во Република Србија;
- криумчарењето кон Република Србија се реализира по претходен договор на организаторите на криминалните групи од Србија и нашата држава. Битно е да се истакне дека мигрантите плаќаат дополнителен износ за нивно натамошно криумчарење кон Србија, а кој износ го договараат организаторите на криминалните групи.

Мигрантите од Република Грција во нашата држава воглавно се криумчарат на одредени локации во близина на гранични премини на подрачјето на следните неколку градови: Гевгелија, Струмица, Дојран и Битола, од каде мигрантите се транспортираат до кумановско-липковскиот регион кон границата со Република Србија, по следниве правци, односно по автопатот:

- Гевгелија-Велес-Скопје-Куманово
- Струмица-Штип-Свети Николе-Куманово
- Битола-Припел-Велес-Скопје- Куманово и
- Дојран-Велес-Скопје-Куманово.

Криумчарењето мигранти претставува практично начин на „заобиколување“ на гранична контрола на гранични премини, како и измама на граничната служба. Граничната контрола е во надлежност на Министерството за внатрешни работи¹⁷ и претставува активност која се спроведува на државна граница при преминување или при намера за преминување која се

¹⁶ Ibid

¹⁷ Член 5 од Закон за гранична контрола, Службен весник (број 171/2010, 41/2014, 148/2015, 55/2016, 64/2018)

состои од гранични проверки и граничен надзор¹⁸. Во таа насока, граничните проверки се спроведуваат со цел да се провери дали да им се одобри на лицата и нивните превозни средства и предметите што ги поседуваат да влезат на територијата на нашата држава, како и дали да им се одобри да излезат од неа¹⁹. За разлика пак од граничните проверки, под граничен надзор се подразбира спроведување на надзор на државната граница меѓу граничните премини и надзор на граничните премини надвор од утврденото работно време, со цел да се спречи заобиколување, односно избегнување на граничните проверки²⁰.

Имајќи го предвид претходно наведеното, криумчарењето на мигранти во принцип се реализира на два начини, односно со:

1. избегнување гранична контрола на гранични премини, на начин што мигрантите се сокриени во возилата во кои се криумчарат или пак истите се пренесувани од страна на криумчарите пеш преку “зелени гранични појаси”,
2. измама на претставници на гранични служби, со употреба на фалсификувани или туѓи патни исправи од страна на мигрантите.

Иако криумчарењето се реализира во принцип преку претходно наведените два начини, сепак сметаме дека најактуелен начин за криумчарење на мигранти е нивно криумчарење со избегнување на гранична контрола, што пак може да се поткрепи и со фактот дека од податоците не е евидентиран случај на употреба на фалсификувани или туѓи патни исправи при криумчарење²¹. За крај, треба да се има предвид дека, криумчарите најверојатно го практикуваат овој начин на пеш пренесување мигранти преку зелени гранични појаси, од причина што, преку истиот одеднаш можат да се прокриумчарат поголеми групи на мигранти со помалку трошоци, а на крајот и заработката на криумчарите со ова е многу поголема, што пак е и логично доколку се има предвид дека основниот мотив за сторување на ова кривично дело е лукративниот елемент на истиот.

2.3 Криумчарење мигранти наспроти трговија со луѓе

Согласно националното законодавство, покрај криумчарењето мигранти, инкриминирани се и дејствијата на трговија со луѓе. Имено, со измените на Кривичниот законик, во 2002 година беше воведено кривичното дело „Трговија со луѓе“ кое што е предвидено со член 418-а, додека пак во 2008 година, а со цел заштита и на децата жртви на трговија, се вовеле и ново кривично дело „Трговија со деца“, утврдено со член 418-г од КЗ. Покрај Конвенцијата од Палермо²², меѓународна основа за инкриминирање на дејствија на трговија со луѓе во националната легислатива е секако и нејзиниот дополнителен протокол, односно Протоколот за спречување, сузбивање и казнување на трговијата со луѓе, особено жени и деца. Во рамки на овој протокол дадена е општа дефиниција за тоа што опфаќа трговијата со луѓе²³, која пак дефиниција во поглед на дејствијата на извршување е превземена во целост и инкорпорирана во Кривичниот законик.²⁴

¹⁸ Член 3, *Ibid*

¹⁹ *Ibid*

²⁰ Член 3 од Закон за гранична контрола Службен весник (број 171/2010, 41/2014, 148/2015, 55/2016, 64/2018)

²¹ Податоци од спроведен увид во вкупно 150 правосилно завршени судски предмети од област на криумчарење мигранти

²² Конвенција на Обединети нации против транснационален организиран криминал

²³ Член 3(а) од Протокол за спречување, сузбивање и казнување на трговијата со луѓе, особено жени и деца

²⁴ Член 418-а од Кривичен законик (Службен весник број 37/96, 80/1999; 48/2001; 4/2002; 16/2002; 43/2003; 19/2004; 40/2004; 81/2005; 50/2006; 60/2006; 73/2006; 87/2007; 7/2008; 139/2008; 114/2009; 51/2011; 51/2011; 135/2011; 185/2011; 142/2012; 143/2012; 166/2012; 55/2013; 82/2013; 14/2014; 27/2014; 28/2014; 41/2014; 41/2014; 115/2014; 132/2014; 160/2014; 199/2014; 196/2015; 226/2015; 97/2017; 170/2017; 248/2018)

Во пракса разграничувањето меѓу трговија со луѓе и криумчарење на мигранти не е секогаш лесно да се утврди. Дека тоа е така, ни потврдува и податокот согласно кој од вкупно 150 судски предмети со криумчарење мигранти во рамки на кој е направен увид, не е евидентиран ниту еден случај на трговија со луѓе. Многу често мигрантите во отсуство на финансиски средства за исплата на самиот чин на нивното криумчарење стануваат жртви на трговија со луѓе, на начин што истите се приморани „долгот“ што го имаат кон криумчарите да го одработат, работејќи во тешки услови подолг временски период. Дотолку повеќе пак, специфично за жени мигрантки е тоа да истите се често жртви на сексуална експлоатација. Заради тоа, особено е важно да надлежните институции вклучени во процесот на откривање и понатамошно гонење на сторителите, при нивното постапување ја имаат предвид точната граница помеѓу овие кривични дела. Најпрво, кај трговијата со луѓе јасно може да се идентификува жртвата, за разлика од криумчарењето на мигранти, што е условно кажано криминал без жртви, т.е мигрантите не треба да се сметаат за жртви од самиот чин на криумчарење. Ова од причина што, илегалниот мигрант доброволно сака да биде криумчарен и тој плаќа за да стигне на крајната дестинација. Иако според ова, криумчарените мигранти не се жртви во вистинска смисла на зборот, сепак тие спаѓаат во ранлива категорија на лица од причина што се подложни на ризици, односно истите може да се задушат во местото каде што се скриени, може да бидат напуштени од страна на нивните криумчари и да се изгубат, а може дури и да бидат убиени од страна на истите. Дотолку повеќе што не е исклучена можноста да криумчарените мигранти низ процесот на нивно криумчарење станат потенцијални жртви и на други облици на криминал²⁵, сторени освен од криумчарите, и од страна на локални групи или поединци кои живеат во местата низ кои транзитираат. Во принцип мигрантите биле жртви на разни видови на кривични дела, но како најчести кои биле извршувани над нив се: разбојништва, измами, насилство, силување и изнуди.²⁶

Дополнително, трговијата со луѓе се реализира без согласност или пак со согласност која не е добиена доброволно, која е добиена без доволна информираност, или пак врз основа на измама, прелажување и слично. За разлика од трговијата со луѓе, криумчарењето на мигранти се презема со целосна согласност од страна на илегалниот мигрант, односно постои договор мигрантот и криумчарот по однос на деталите за патот, рутата и цената на чинење на „услугата“. Имено, мигрантот сака да биде пренесен преку граница, се согласува со условите па оттаму и истиот може да се смета на некој начин за клиент на криумчарот. Дотолку повеќе, анализирајќи ги овие кривични дела може да се констатира и дека постои разлика и по однос на целта. Во насока на тоа, трговијата со луѓе се превзема со цел да постои континуирана експлоатација на жртвата и по пристигањето на крајната дестинација. Наспроти ова, криумчарењето на мигранти се презема со цел еднократна финансиска добивка, со наплаќање на одредена сума на пари за илегално префрлање на лица преку граница. Овие средства му се исплаќаат на криумчарот од страна на илегалниот мигрант. Во корелација со претходното, е секако и односот кој што постои помеѓу од една страна трговецот на луѓе и жртвата, а од друга пак криумчарот и илегалниот мигрант, а во таа насока и постоење/непостоење на елементи на контрола. Имено, врската кај криумчарењето на мигранти обично завршува во моментот на илегален влез, што пак значи во моментот кога мигрантот ќе биде донесен до крајната договорена дестинација. Илегалниот мигрант тогаш е слободен да си замине. Дотолку повеќе што, мигрантите кои што се криумчарени се ретко контролирани од страна на криумчарите. Кога станува збор пак за случај

²⁵ Види повеќе: Годишни извештаи за 2017 и 2018 година на Хелсиншки комитет за човекови права на Република Македонија, Права на бегалците, мигрантите и барателите на азил во Република Македонија, достапни на: <https://mhc.org.mk/wp-content/uploads/2019/07/Help-On-Route-MK-2018-final.pdf>, https://mhc.org.mk/wp-content/uploads/2019/05/Help_On_Route_-_MK_3_.pdf

²⁶ Информации обезбедени при спроведени интервјуа

на трговија со луѓе, а имајќи ја предвид целта, односно долготрајна експлоатација на жртвата, се забележува дека врската помеѓу трговецот и жртвата продолжува и во местото на дестинација, што значи дека истата не е слободна да си замине. Битно е да се напомене и дека овој однос го карактеризираат повеќе елементи на контрола, односно истиот има карактер на должничка врска, многу често жртвите се лишувани од слобода, а паралелно со тоа се и жртви на насилство и закани од страна на трговците на луѓе.

За крај, последна карактеристика по која што се разликуваат е тоа што за разлика од криумчарењето на мигранти кое неопходно опфаќа преминување на државни граници, трговијата со луѓе освен од една во друга држава, може да се одвива и во рамките на конкретна држава.²⁷

Имајќи го предвид сето претходно наведено, можеме да констатираме дека е повеќе од потребна соодветна и внимателна идентификација на овие дела и нивни сторители од страна на сите институции надлежни за постапување.

²⁷ Види повеќе: Introduction to Trafficking in Persons and the Smuggling of Migrants, UNDOC, 2020 година, страна 15-16

3. ПРАВНА РАМКА

3.1 Меѓународна легислатива

Криумчарењето на мигранти е регулирано и со многубројни меѓународни документи, меѓу кои како најзначајни можеме да ги издвоиме Конвенцијата на Обединетите нации против транснационален организиран криминал (Конвенцијата од Палермо) и Протоколот на ОН за криумчарење мигранти. Целта поради која е донесен овој протокол со кој се надополнува конвенцијата е спречување и борба против криумчарењето на мигранти и промовирање на соработка меѓу државите за таа цел. Обврските на државите потписнички кои произлегуваат од овој протокол се:

Да го инкриминираат „криумчарењето мигранти“, користењето на лажни патни или исправи за идентификација (заради криумчарење) и помагањето на криумчарените мигранти нелегално да останат во некоја земја – истовремено признавајќи дека миграцијата сама по себе не е кривично дело.

Да поттикнуваат меѓународна соработка за спречување на криумчарење мигранти и да ги бараат и да ги гонат криумчарите.

Да усвојуваат такви законодавни и други мерки какви што се потребни за олеснување на построго казнување кога активностите на криумчарите го загрозуваат, или веројатно ќе го загрозат животот или безбедноста на засегнатите мигранти; или ќе повлечат нечовечно или понижувачко однесување, вклучувајќи и експлоатација на тие мигранти.

Меѓусебно да разменуваат, во согласност со своите соодветни домашни правни и административни системи, релевантни информации за работи во врска со рутите, модус операнди и идентитетот на организирани криминални банди вклучени во криумчарењето мигранти, како и легислативни искуства и практики, и научно-технички искуства корисни за органите за спроведување на законот, за да се подобри способноста за превенција, откривање, истражување на тие активности и прогон на сторителите;

Да ја зајакнат граничната контрола што можеби е потребна за спречување и откривање на криумчарењето мигранти, без да се повредат меѓународните обврски за слободно движење на луѓето.

Со потпишување и ратификација на Конвенцијата, Република Северна Македонија презема обврски да изврши имплементација на одредбите од конвенцијата во домашното законодавство, па следствено на тоа и изврши измена во Кривичниот закон во 2004 година каде покрај менувањето на членот 418-а (Трговија со луѓе), беа додадени два члена кои ја регулираат материјата за криумчарење на мигранти и организирањето на група и поттикнувањето на извршување на делата трговија со луѓе и криумчарење мигранти.

Во однос на почитување на правата на мигрантите како документи кои можат да се издвојат се Универзалната декларација за правата на човекот и Европската конвенција за човекови права кои ги штитат основните права и слободи на човекот. Правата кои се предвидени во овие меѓународни документи се применуваат за сите лица, па аналогно на тоа важат и за мигрантите.

3.2 Национална легислатива

Од кривичноправен аспект централно место во рамки на националното законодавство завзема Кривичниот законик. Истиот во повеќе наврати низ годините беше предмет на измени и дополнувања. Така во 2004 година, криумчарењето мигранти за прв пат се воведува како кривично дело. Причината за воведување е секако потребата од усогласување на националната легислатива врз основ на обврските кои како држава ги имаме превземено со чинот на ратификација на Конвенцијата²⁸ и дополнителниот Протоколот²⁹ со кој практично тематски и се дополнува истата.

Сместено во триесет и четвртата глава од Кривичниот законик, во делот на кривични дела против човечноста и меѓународното право. Објектот на заштита со ова дело е комплексен при што од една страна ги опфаќа основните слободи и права на мигрантите, а од друга меѓународно статутарниот режим на легално преминување на мигранти од една во друга држава.³⁰ Дејствието на извршување на основното дело, предвидено со став 1 од член 418-б е определено како комплексно дејствие на илегално пренесување на мигранти преку државната граница. Во таа насока, под илегално пренесување се подразбира влез и излез на мигранти во и од државата, без почитување на пропишани формалности за премин на државната граница, на граничните премини или надвор од нив. Сторувањето на ова дело е довршено со моментот на пренесување на еден или повеќе мигранти преку државната граница. Предвидени се повеќе начини на извршување на делото, односно истите се изречно наведени во самиот член, па оттаму делото може да се изврши со присилба, грабнување, со измама, од користољубие, со злоупотреба на својата службена положба или пак со искористување на немоќта на друг³¹. Во контекст на ова пак, интересно е да се истакне дека во пракса практично и да нема случаи на преземни дејствија кои можат да се подведат под овој став од делото криумчарење мигранти³². Во прилог на оваа констатација, говорат и податоците од спроведени увиди во правосилно завршени судски предмети од област на криумчарење мигранти, согласно кои произлегува дека во само 2 од вкупно 150 предмети³³, е евидентирано дека истите се оформени по став 1 од член 418-б од КЗ. Како посебно дејствие е предвидено правењето, набавувањето или поседување на лажни исправи со цел илегално пренесување на мигранти.³⁴

Во ставот 2 пак од истиот член инкриминирани се неколку дејствија кои се таксативно наведени, односно предвидена е казна затвор од 1 до 5 години за секој кој врбува, превезува, пренесува, купува, продава, засолнува или прифаќа мигранти³⁵. Проблематично во овој дел е пред се отсуството на листа на дефиниции во Кривичниот законик за одделни изрази употребени во рамки на истиот, по однос на нивното значење. Имено, во овој став се инкриминирани повеќе дејствија, при што дел од нив, односно „превезува“ и „пренесува“, како и „засолнува“ и „прифаќа“ доколку се анализираат од чисто и само лексички аспект се доста конфузни и може да бидат протолкувани како синоними. Имаме отсуство на дефиниција за тоа што точно опфаќа и што се подразбира под секое од овие дејствија на извршување на ова

²⁸ Конвенција на Обединети нации против транснационалниот организиран криминал

²⁹ Протоколот против криумчарење на мигранти по копнен, воден или воздушен пат

³⁰ Никола Тупанчески, Владо Камбовски, Казнено право посебен дел, Правен факултет Јустинијан Први – Скопје, 2011 година, страна 603

³¹ Член 418-б став 1 од Кривичен законик

³² Информации од спроведени интервјуа и поткрепено со податоци од спроведен увид во вкупно 150 судски предмети со криумчарење мигранти

³³ При поинаков приказ би значело во само 1,33% од предметите

³⁴ Усогласување со обврска за инкриминирање предвидена со член 6 точка 1 (i) и (ii) од Протоколот против криумчарење мигранти по копнен, воден или воздушен пат

³⁵ Член 418-б став 2 од Кривичен законик

кривично дело, како и врз основ на кој елемент и во кој дел истите меѓусебно се разликуваат. Од аспект пак на потенцијалните сторители на ова дело, проблематично е и инкриминирањето на дејствијата на засолнување и прифаќање на мигранти. Имено, кај овие лица, отсуството на лукративниот елемент како мотив за сторување на делото, не претставува пречка за постоење и утврдување на кривична одговорност за нив. Ова е генерално, но и особено важно за локалното население кое што живее во места кои се наоѓаат во близина на гранични премини, дотолку повеќе што овие места од страна на мигрантите се препознаени како „попатни станици“ за обезбедување на привремено сместување за нив.

Предвидени се и неколку квалифицирани облици на основното дело, за кои е секако и предвидена построга казна. Имено, доколку делото е сторено од страна на службено лице во вршење на служба предвидена е казна затвор од најмалку 5 години, додека пак доколку е сторено кон малолетно лице, односно доколку во конкретниот случај се испостави дека некој од криумчарените мигранти е малолетник, сторителот ќе се казни со казна затвор од најмалку 8 години³⁶. Дополнително, казна затвор од најмалку 5 години е предвидена и во случај доколку при процесот на криумчарење биде загрозен животот или здравјето на мигрантот, како и доколку со него се постапува на особено понижувачки или суров начин или пак истиот биде спречен да ги користи правата што му припаѓаат согласно меѓународното право³⁷ Оваа одредба оди во насока на обезбедување на дополнителна заштита мигрантите кои се предмет на криумчарење, и нивните права, особено доколку се има предвид незавидната положба во која истите се наоѓаат, како и сите потенцијални ризици по нивниот живот и нивното здравје кои се присутни при процесот на криумчарење.

Специфично за делото на криумчарење мигранти е предвидената законска можност, предметите и превозните средства кои што биле употребени при криумчарење да се одземат³⁸. Имено, согласно законската поставеност, од сторителот на кривичното дело се одземаат предмети што биле наменети или употребени за извршување на кривичното дело без оглед дали се негова сопственост или сопственост на трето лице ако постои опасност повторно да бидат употребени за извршување на кривично дело³⁹. Постојењето на правни или пак фактички пречки за водење на кривична постапка против сторителот на кривично дело, не е ја исклучува можноста за одземање на предметите со кои е сторено истото. Во однос на делата со криумчарење мигранти, предмет на одземање од страна на државата се најчесто превозните средства кои биле искористени во еден дел од процесот на криумчарење. Освен превозни средства, предмет на одземање се и сим картички и телефонски уреди. Одземањето на овие предмети е задолжително што значи истото се применува по автоматизам, додека пак целта е легитимна, а во насока на превенирање илегална миграција. Интересно е што одземањето на превозните средства во суштина се прави без притоа да се води сметка за сопственоста врз истите, односно освен што се одземаат превозни средства во сопственост на сторителот, се одземаат и оние во сопственост на трети лица, кои дури и да немаат никаква поврзаност со делото, само поради фактот што превозните средства биле искористени за криумчарење на мигранти, истите им се одземаат. Исклучок од ова, односно нема да се одземат предмети, во случајот превозни средства што се во сопственост на трето лице, само доколку истото не знаело или пак не било должно да знае дека биле употребени за криумчарење мигранти. Станува збор за околност, која во рамки на соодветната постапка пред суд е потребно да биде дополнително утврдена. Одземањето на превозни средства од трети лица не ја исклучува

³⁶ Член 418-б став 4 и 5 од Кривичен законик

³⁷ Ibid став 3

³⁸ Ibid став 5

³⁹ Ibid став 3

можноста за иницирање на постапка од нивна страна за надомест на штета против сторителот на делото.

Треба да се има предвид и ставот на Европскиот суд за човекови права кој постојано истакнува дека попречувањето на сопственичките права мора да е предвидено со закон и да цели кон остварување на една или повеќе легитимни цели. Дополнително, мора да постои разумен однос на пропорционалност помеѓу применетите мерки и целите кои што треба да се постигнат во секој еден индивидуален случај, со нивна примена. Со други зборови, судот мора да утврди дали е постигнат правичен баланс, односно рамнотежа помеѓу барањата на општиот интерес и интересите на засегнатиот поединец. Потребниот баланс нема да биде обезбеден доколку засегнатиот поединец или поединци морале да понесат индивидуален и претеран товар⁴⁰. Во оваа насока, а по однос на судските предмети со криумчарење мигранти во нашата држава, во рамки на кои по сила на закон задолжително се одземаат превозните средства кои служеле за криумчарење, одлуката за одземање мора да биде пропорционална, што ќе значи дека е потребно да се внимава да со истата не му наметне претеран товар на сторителот, а од друга страна пак и да се постигне целта заради која се применува оваа мерка. Ова пак значи, со чинот на одземање на превозното средство да не се загрози егзистенцијалниот опстанок на едно лице, особено кога тоа средство се користи за работа, како што е тоа случај со лицата кои се занимаваат со превозни услуги.

Дополнително, рамки на Кривичниот законик, во посебен член, односно во членот 418-в, а во рамки на истата глава е предвидено специјално дело на злосторничко здружување. Имено, од основното дело злосторничко здружување, предвидено со член 394 од КЗ, ова дело се разликува по однос на тоа што со истото се точно наведени делата кои се цел на организирање, што значи трговија со луѓе, криумчарење мигранти и трговија со малолетно лице. Со оваа инкриминација, практично и се покриваат сите ситуации на организирање на група, банда или здружение со цел извршување на овие кривични дела, самото членување во нив, како и превземање на било какви дејствија со цел помагање на групата.

За крај, анализирајќи го Кривичниот законик можеме да констатираме и дека отсутуваат инкриминации, кои за свој објект на заштита, меѓудругото ги имаат „границите на земјите членки на Европската унија“ во поглед на нивно илегално преминување од страна на мигрантите. Со оглед дека сме сеуште држава со статус кандидат за членство во Европската унија, во иднина со чинот на евентуално пристапување кон ЕУ од страна на нашата држава, за очекување е дека ќе биде потребно да се направат дополнителни измени во поглед на усогласување на националното законодавство со законодавството на ЕУ, а со цел инкриминирање и на конкретни дејствија во насока на обезбедување заштита како на националните, така и на границите на ЕУ.

По однос на националната легислатива, а од кривичноправен аспект, интересно е да се забележи дека и во рамки на Законот за странци, предвидени се две посебни кривични дела, односно „Помагање на странец при недозволен влез или транзит“⁴¹, како и „Помагање на странец при незаконит престој“⁴². Интенцијата на законодавецот во овој поглед, а со определување на овие кривични дела, е во насока да се обезбеди целосно почитување на одредбите на овој закон, во поглед на третманот и контролата на странци.

⁴⁰ Пресуда на Европскиот суд за човекови права, предмет Андоноски против Македонија, апликација број 16225/08

⁴¹ Член 211 од Закон за странци (Службен весник на РМ број 97/2018, 108/2019)

⁴² Член 212 од истиот Закон

Во таа насока, по однос на кривичните дела може да се забележи дека е предвидено санкционирање пред се, на секое лице кое што ќе му помогне на странец да недозволено влезе во нашата држава или пак транзитира низ неа спротивно на законските одредби. Во конкретниот случај, лицето ќе се казни со казна затвор до 1 година или парична казна. Во насока на тоа, предвидени се и квалифицирани облици на основното дело, за кое што е предвидена и потешка казна, односно казна затвор од најмалку 3 години, доколку лицето го сторило ова кривично дело со цел да оствари противправна имотна корист за себе или друг, како и со казна затвор од најмалку 8 години, во случај кога со сторувањето на делото, дошло до загрозување на животот на странецот, или пак делото е сторено од страна на група, банда или друго здружение. Дотолку повеќе, санкционирано е и постапувањето на лице кое што ќе му помогне на странец да престојува во нашата земја, спротивно на правилата предвидени со овој закон. За сторителот на ова дело, е предвидена казна затвор од најмалку 3 години. Главниот мотив заради кој што некој се јавува како сторител на ова кривично дело, е со цел остварување на противправна имотна корист за себе или друг.

Обидот за сторување на овие дела е казнив, а истите освен од физички можат да бидат извршени и од страна на правни лица, кои покрај со парична казна ќе бидат санкционирани и со казна привремена/трајна забрана за вршење на одделна дејност. Превозните средства употребени за сторување на овие дела се исто така предмет на одземање од страна на државата.

Особено важно, во контекст на горе изнесеното е дека постојат дел инкриминации и надвор од Кривичниот законик, при што станува збор за дела кои имаат ист објект на заштита, а за кои е предвидена различен вид и висина на казна, во зависност од прописот согласно кој истите се предвидени. Како резултат на тоа, оставен е простор за широки дискрециони овластувања, кој може да биде злоупотребен, подеднакво, како на страна на јавните обвинители во поглед на делата кои што ќе ги стават на товар, така и за судиите во поглед на носење на конечната одлука и изрекување на соодветната кривичната казна.

4. ЗА ПРОЕКТОТ

Коалицијата Сите за правично судење во периодот август 2021 – јануари 2022 година го спроведе проектот „Безбедност на човекот и границите – Борба против криумчарење со мигранти во Западен Балкан“ чија основна цел е поддршка на реформските процеси во однос на имплементацијата на меѓународните стандарди за човекови права на мигрантите во Северна Македонија. Специфичните цели на проектот се евалуација на квалитетот на законската рамка, односно законските прописи кои го регулираат проблемот на илегална миграција, со цел да се детектираат законски пропусти и ситуации кои не се регулирани со закон, како и евалуација на праксата на постапување во вакви случаи, односно имплементација на законските решенија во пракса, преку увиди во завршени правосилни предмети, со цел да се увиди казнената политика и начинот на постапување во случаи поврзани со илегална миграција.

Врз основа на поставените цели на проектот беа спроведени и активности кои беа насочени кон анализа на постоечката законска регулатива, како и анализа на институциите кои се надлжени за борбата против илегалната миграција. Во тој поглед беа спроведени и интервјуа со релевантни чинители од оваа област со цел подобро да се види нивната страна и нивното искуство во начинот на справување со илегалната миграција. Предмет на анализа беше и казнената политика и начинот на постапување од страна на судовите во случаи поврзани со илегална миграција. За таа цел, беше направен увид и евалуација на 150 правосилно завршени судски предмети за кривичното дело криумчарење на мигранти. Резултатите кои произлегоа од спроведените активности ќе бидат презентирани во продолжение во два дела, каде ќе бидат анализирани податоците добиени преку спроведените интервјуа и податоците добиени од спроведени увиди.

5. ИНСТИТУЦИОНАЛНА РАМКА

5.1 Методологија на истражување

Со цел успешно справување со илегалната миграција, секоја институција која е вклучена во борбата против илегалната миграција треба да ја одигра својата улога и да соработува со останатите институции за да може да ја постигне заеднички посакуваната цел. Оттука, од суштинско значење е да се идентификуваат главните и одговорни чинители од владините институции, како и граѓанските и меѓународните организации кои се подготвени да се справат со борбата против криумчарење на мигранти. Од друга страна пак, вклучување на многу институции и организации може да доведе до неефикасно работење, несоодветна комуникација и аналогно на тоа несоодветни интервенции, што е сосема спротивно од посакуваниот резултат. Токму поради тоа, предмет на анализа беа и дел од главните институции кои се задолжени и вклучени во борбата против криумчарењето на мигранти, односно судовите, ОЈОГОКК, МВР и Народниот правобранител. За таа цел беше направена анализа на законската поставеност на овие институции во поглед на нивните надлежности, а дополнително на тоа беа спроведени и интервјуа со претставници од горе наведените институции кои веќе подолго време се ангажирани во областа на илегална миграција. Покрај тоа, беа спроведени и интервјуа со лица- експерти, лица кои работат на терен и граѓански организации чија експертиза и делување е во оваа област. За таа цел, од страна на правните експерти-помлади истражувачи на Коалицијата беше подготвен отворен прашалник, каде беа поставени општи прашања, а од самите одговори произлегуваа дополнителни прашања.

5.2 Основен кривичен суд Скопје

Согласно член 32 став 1 од Законот за судови во Основниот кривичен суд Скопје се формира специјализирано судско одделение надлежно за судење на дела од областа на организирано криминално дело и корупција за целата територија на државата. Согласно истиот член ова специјализирано судско одделение е надлежно меѓу другото да ги суди и предметите кои се поврзани со кривични дела криумчарење со мигранти од членот 418-б. Тоа значи дека во рамките на овој суд постои посебно одделение каде што се решаваат само случаи поврзани со организирано криминално дело и корупција, во кое спаѓа и криумчарењето на мигранти. Со оглед на тоа што со текот на годините произлезе фактот дека повеќето случаи на криумчарење на мигранти се вршат од страна на едно обвинето лице односно поединец, а овој факт се потврди и од спроведените увиди во правосилно завршени предмети, од каде произлезе дека во 74% од случаите делото е извршено од поединец, можеме да заклучиме дека одделението за организирано криминално дело и корупција непотребно се оптоварува во вакви случаи, а станува збор за предмети кои лесно можат да се судат и од останатите судови на територијата на целата држава. Овој факт беше потврден и од страна на судија на Основниот кривичен суд Скопје, со кој беше извршено интервју, каде беше потенциран и законскиот проблем кој опстојува во моментот при постоење на два контрадикторни закони. Имено, со донесување на новиот Закон за јавно обвинителство, кој стапи во сила на 30.06.2020 година, беше воведена измена со која е предвидено дека Основното јавно обвинителство за гонење на организирано криминално дело и корупција е надлежно да постапува во прв степен за таксативно наброени кривични дела од областа на организирано криминално дело и корупција, освен за кривичното дело "Криумчарење на мигранти" од членот 418-б.⁴³ Тоа значи дека е направен првиот чекор кон пренесување на надлежноста за овој вид на дела и на останатите судови и обвинителства, но овој член во

⁴³ Член 32 од Законот за јавно обвинителство (Службен В. на Р.М. бр. 42/2020 од 16.02.2020)

Законот за јавното обвинителство е безначаен се додека не се направи потребната законска измена и во Законот за судови, односно тргање на кривичното дело криумчарење со мигранти од таксативно набројаните кривични дела во горе споменатиот член 32 од Законот за судови.

Податоците кои беа добиени од судот од спроведеното интервју дополнително ја потврдија причината за непотребното оптоварување на одделението за организиран криминал и корупција со овие предмети. Исто така, беше потврдено дека судиите во ова одделение работат со намален капацитет, односно во моментот има 8 судии, а одделението идеално би функционирало и би го совладало приливот на предмети со најмалку 12 судии. Кадровска екипираност е исто така на незавидно ниво, односно фалат судски службеници и стручни соработници.

Што се однесува до приливот на кривични дела по член 418-б криумчарење на мигранти во ова одделение, може да се забележи дека во периодот од 2015 – 2020 година има вкупен прилив од 299 предмети (графикон бр.1). Најголем број на примени предмети имало во 2020 година, односно 76, додека најмалку примени предмети има во 2017 година, односно само 18. Од табелата може да се воочи дека од 2017 година па навака приливот на предмети поврзани со криумчарење на мигранти се повеќе и повеќе се зголемува. Исто така, согласно годишниот извештај на Министерството за внатрешни работи⁴⁴ констатирано е дека во 2020 година има пораст во поглед на илегалните преминувања во Северна Македонија во споредба со претходните години, а особено е забележано дека во периодот јануари - февруари 2020 година бројот на откриени мигранти е значително зголемен најверојатно поради тоа што Турција во овој период решава да ги отвори границите за мигрантите кон Грција.

Графикон бр.1

Во однос на кривичните дела поврзани со криумчарење на мигранти беше добиен податок дека најчесто како обвинети се појавуваат превозници (таксисти, ad hoc возачи, возачи на камиони и сл.), па со оглед дека не станува збор за организирани групи и фактот што повеќето предмети завршуваат со признание на вина, казните за сторители се помали. Овој факт се потврдува и со анализа на казнената политика од извршените увиди во правосилно завршени предмети, кои податоци подетално ќе бидат образложени во следниот дел од анализата. Со оглед дека станува збор за казни до 5 години затвор, се постави прашањето дали можеби станува збор за ниски санкции за ваков вид на кривични дела. Сепак, согласно

⁴⁴ [Годишен извештај на Министерство за внатрешни работи од 2020 година](#)

мислењето на судот, со досега изречените казни се постигнува целта на казнувањето, со оглед дека досега ретко се забележани рецидивисти.

Кај овој вид на дела, од страна на судот беше добиен податок дека релативно често се користи и мерката конфискација, а во поединечни случаи има и конфискација од трето лице. Оваа мерка се изрекува врз основа на член 418-б став 6 од КЗ каде е предвидено дека „Предметите и превозните средства употребени за извршување на делото се одземаат согласно членот 100-а од овој законик“. ⁴⁵ Најчесто предмет на конфискација се возилата со кои се превезувани мигрантите. Сепак овој член во праксата наиде на повеќе предизвици. Имено, слабоста на членот е тоа што истиот се применува автоматски и не остава простор на Судот да не го одземе возилото на едно лице, иако тоа можеби и не е сторител на кривично дело, само поради фактот што возилото претставува предмет со кој е извршено делото. Таков е случајот на *Андоновски против Македонија* ⁴⁶ во кој домашниот суд наредил конфискување на возилото на апликантот (таксист), кој подоцна ја обжалил одлуката за конфискација наведувајќи дека тој не е сторител на кривично дело. Апелациониот суд ја одбил жалбата на таксистот со образложение дека согласно членот 418-б од Кривичниот законик предметите и превозните средства употребени за извршување на кривичното дело, без разлика на кого припаѓаат, за кого се, или каде доаѓаат се одземаат. Европскиот суд за човекови права во својата одлука утврдил повреда на членот 1 од Протоколот 1 од Европската конвенција за заштита на човековите права кој вели: „Секое физичко или правно лице има право на мирно уживање на својот имот. Никој не може да биде лишен од својот имот, освен во јавен интерес и под услови предвидени со закон и со општите принципи на меѓународното право“. Со донесување на оваа одлука на Европскиот суд за човекови права се смени и праксата на конфискување на возила од лица кои не се сторители на кривични дела, а со возилата остварувале приходи за живеење за себе и за своето семејство.

5.3 Основно јавно обвинителство за гонење организиран криминал и корупција

Како што беше спомнато и погоре, кога станува збор за кривичното дело криумчарење на мигранти, ОЈОГОКК својата надлежност ја црпи од Законот за јавното обвинителство, со тоа што со воведените измени, откако ќе се направи хармонизација и со Законот за судови, ова обвинителство ќе ги земе само оние случаи во кои ќе има организирана криминална група која врши криумчарење на мигранти. Јавното обвинителство е овластениот орган на прогон кој ги гони сторителите на кривични дела и како таков има значајна улога во спречување на илегалната миграција, бидејќи истото ја има моќта да ги гони криумчарење на мигранти. Сепак, со оглед на тоа што станува збор за специфично кривично дело, кое многу често излегува надвор од рамките на една територија, не ретко обвинителите се соочуваат со предизвици кои настануваат во пракса при водењето на овие предмети.

Согласно спроведените интервјуа со обвинители при Одделението за гонење на организиран криминал и корупција беше констатирано дека обвинителите со започнување на мигрантската криза во периодот 2015-2016 година се соочиле со предизвици за кои дотогаш не постоела воспоставена пракса. Беше констатирано дека најголемите предизвици со кои истите се соочуваат се однесуваат во главно на идентификација на обвинетите, со оглед дека не ретко станува збор за лица кои не се жители и немаат живеалиште на територијата на Република

⁴⁵ Член 100-а став 1 од КЗ „Никој не може да ги задржи или присвои предметите што настанале од извршување на кривичното дело.“

⁴⁶ Пресуда на ЕСЧП 16225/08 од 17.09.2015 година

Северна Македонија, а воедно со себе не носат ни документи за идентификација. Иако постои меѓународна соработка со државите од соседството и пошироко, сепак во некои држави како на пример Пакистан нема ниту соодветни системи за идентификација, па така речиси невозможно е лица кои потекнуваат од некои држави да се идентификуваат. Покрај тоа, самите обвинети даваат лажни податоци со цел да спречат да се дознае нивниот идентитет, кое нешто дополнително ја отежнува работата на обвинителите. Токму поради тоа, се појавува прашањето на суштинска и процедурална идентификација на обвинетите. Како обвинителите го решаваат ова прашање во пракса беше појаснето од самите обвинители, кои го користат институтот на препознавање. Односно, со цел да се утврди дека едно лице е сторител на кривичното дело криумчарење на мигранти, се пристапува кон препознавање на осомничените од страна на лицата кои биле криумчарени. Така, согласно одредбите кои се предвидени во Законот за кривична постапка⁴⁷ сведокот пред да пристапи кон препознавање на некое лице потребно е прво да го опише и да ги наведе знаците по кои тоа лице се разликува, па дури потоа да му се покаже лицето заедно со други нему непознати лица. Исто така, при препознавањето потребно е да се обезбедат лица чии основни карактеристики се слични со оние што сведокот ги опишал, со цел точно да се утврди идентитетот на сторителот на кривичното дело. Врз основа на тоа, доволно е сведоците да посочат кои се сторителите на кривичното дело криумчарење на мигранти и со тоа се отвара можноста за покренување на обвинение против тие лица.

Исто така, како проблем кој се појавува во пракса беше посочена неможноста да се задржат лицата кои биле криумчарени за да можат истите да сведочат во текот на постапката. Овој проблем со кој започнале да се соочуваат обвинителите особено со почетокот на бегалската криза во 2015 година бил решен на начин што мигрантите биле задржувани се додека не се испитаат од страна на обвинителите во присуство на обвинетите и нивните бранители, а понатаму истите продолжувале во други држави. Сепак, иако ова решение е доволно за обезбедување на потребните докази во постапката, истото предизвикува губење на моментот на непосредно сведочење од овие лица пред суд, како и можноста за истите во текот на постапката да прецизираат или дообјаснат одредени факти, а воедно се губи и можноста за нивно дискредитирање во понатамошните фази од постапката од страна на обвинетите.

Покрај тоа, предизвик се јавува и кај докажувањето на постоење на кривично дело криумчарење на мигранти во случаи кога се пресретнуваат таксисти кои илегално превезуваат мигранти. Имено, проблематично е да се докаже дека делото ги содржи сите елементи на кривично дело и дека претставува повреда на законите во земјата со оглед дека таксистите немаат овластување да бараат патни документи и документи за идентификација.⁴⁸

Во однос на начинот на кој се вршат кривичните дела на криумчарење на мигранти од страна на обвинителите беше посочено дека со тек на време истите ги усовршуваат методите на криумчарење, имено доколку претходно кривичните дела се вршеле инцидентно, без претходно планирање и организирање, сега е забележана поголема организација од страна на сторителите, пример комуникација преку апликации кои не можат да се следат, брзи и нови автомобили, претходно проучување на целата рута од една до друга граница, строго поделени улоги и задачи и сл.

Олеснителна околност која за обвинителите е од особено значење при гонење на сторителите на кривичното дело криумчарење на мигранти е отсуството на лукративен елемент во битието на самото кривичното дело, иако секое извршено криумчарење на мигранти е

⁴⁷ Член 220 од Законот за кривична постапка (Службен В. на Р.М. бр. 150/2010; 100/2012; 142/2016; 193/2016; 198/2018.)

⁴⁸ Преземено од спроведеното интервју со ИОМ

поттикнуто од постоењето на финансиска добивка. Причината поради која е тргнат лукративниот елемент од ова кривично дело е фактот што во поголемиот број на случаи истиот тешко се докажува со оглед на тоа што многу често надоместокот кој сторителите го добиваат за криумчарењето на мигранти не се дава лично на лицето кои е фатено на лице место. Паричните средства најчесто се префрлаат преку брзи трансфери на пари, при што најчесто членови на семејството на организаторите или други лица се јавуваат како приматели, а не ретко се користи и хавала системот на плаќање.

Исто така многу често се случува лица мигранти да станат сторителите на кривичното дело криумчарење на мигранти. Обично во секој од земјите на транзит се инфилтрира некое лице од доверба, кое може да биде член од криминалната организација, но и лице-мигрант што воспоставило соработка со криминалната организација. Тоа лице најчесто е од земјите на потекло на мигрантите и илегално престојува во државата или пак го легализира со поднесување на барање за азил, со цел да остане легално на територијата за вршење на криминални дејствија.

Што се однесува до висина на казната, обвинителите сметаат дека изречените казни се соодветни и ја постигнуваат целта на казнувањето, со оглед на тоа што многу често станува збор за сторители кои не би го извршиле делото доколку не им е загрозувана егзистенцијата, иако има и исклучоци. Во поголемиот дел постапките завршуваат со признание на вина, но најчесто оние кои признаваат не се организаторите.

Обвинителите при ОЈОГОКК, исто како и судиите работат со намален капацитет. Овој факт се потврдува и со годишниот извештај на Стејт департментот за трговија со луѓе од 2020 година⁴⁹ каде е констатирано дека ова обвинителство има недостаток на човечки ресурси, како и фактот дека обвинителите не користат посебни истражни мерки, па како резултат на тоа се потпираат исклучиво на сведочењето на жртвите. Фактот дека ретко се користат посебни истражни мерки се поткрепува и со податоците од спроведени увиди во правосилно завршените судски предмети, каде е утврдено дека само во 12% од предметите биле користени ПИ мерки.

5.4 Министерство за внатрешни работи

Националните органи за спроведување на законот, вклучувајќи ги Граничната полиција, Армијата, Царинската управа, специјалните и другите надлежни единици од Министерството за внатрешни работи обезбедуваат ефикасна гранична контрола на сите 4 државни граници. Според официјалните статистички податоци и други информации на Министерството за внатрешни работи, моментално мигрантскиот прилив е далеку помал од напливот на мигранти во 2015 година, но сепак прилично константен во текот на изминатите години. Во тој контекст, земјата е многу успешна во справувањето со илегалната миграција, користејќи ги капацитетите што ги поседува и сите расположливи човечки и технички ресурси. Имено, стапката на откривање на криумчарење мигранти од страна на полицијата е релативно висока/суштинска и е значително повисока отколку во екот на европската бегалска криза во 2015 година, особено во последно време во југоисточните и северните делови на земјата.⁵⁰

5.4.1 Сектор за гранични работи и миграции

Клучната оперативна улога во откривањето и сузбивањето на криумчарење на мигранти и трговија со луѓе во Република Северна Македонија има Министерството за внатрешни работи на Република Северна Македонија, поточно Сектор за гранични работи и миграции. Во рамки

⁴⁹ 2020 Trafficking in Persons Report: North Macedonia

⁵⁰ Податоците се преземени од спроведено интервју со ИОМ

на овој сектор, функционира Мобилна единица за сузбивање на прекуграничен криминал и компензаторни мерки во чија надлежност спаѓа покривање на територијата на Северна Македонија со мобилни тимови. Во моментот функционираат пет мобилни тимови во Скопје, Куманово, Гевгелија, Битола и Тетово кои имаат надлежност да ги идентификуваат ранливите категории на лица и потенцијални жртви на трговија со луѓе. Во склоп на овие тимови се вклучени претставници од МВР, МТСП и граѓанскиот сектор.⁵¹ Во справување со нерегуларната миграција, поддршка на Секторот за гранични работи и миграции му обезбедува Секторот за сузбивање на организиран и сериозен криминал преку единиците за борба против трговија со луѓе и криумчарење мигранти, кои се надлежни за вршење истраги за случаи на трговија со луѓе и криумчарење мигранти.⁵²

Од спроведеното интервју со претставници од Министерството за внатрешни работи, Сектор за гранични работи и миграции во однос на борбата против илегалната миграција како позитивна пракса беше посочено формирањето на Национална единица за сузбивање на криумчарење мигранти и трговија со луѓе. Имено, со цел да се зголеми соработката помеѓу институциите и да се зголеми ефикасноста при спроведување на истрагите кои се поврзани со сузбивање на трговијата со луѓе и илегалната миграција во 2018 година беше склучен меморандум за соработка помеѓу Министерството за внатрешни работи и Основното јавно обвинителство на Република Северна Македонија. Со овој меморандум се предвиде соработка меѓу страните преку спроведување на анализа на информациите за активностите на организираните криминални групи, креирање соодветни механизми за покренување и успешно спроведување истраги, водење проактивни и реактивни истраги, разузнавачка дејност насочена кон идентификација на криминалните групи, собирање сознанија за финансиските средства и имот стекнати преку криумчарење мигранти и трговија со луѓе заради спроведување финансиски истраги, размена на информации, учество во заедничките истражни тимови, унапредување на меѓународно-правната соработка, идентификување на жртви на трговија со луѓе меѓу ранливите категории мигранти, како и иницирање и организирање заеднички обуки.⁵³ Токму за оваа цел во рамките на Министерството за внатрешни работи се формираше Национална единица за сузбивање на криумчарење мигранти и трговија со луѓе. Формирањето на оваа единица претставува позитивна практика преземена по примерот на други држави каде преку организирање на работилници со претставници од специјалната единица на Србија и Грција беа согледани нивните искуства и најдобри практики.

Од страна на Секторот за гранични работи исто така беше посочено дека единиците добро се справуваат со детектирање и спречување на криумчарење на мигранти, а како проблем кој се појавува е се подобрата организираност на криумчарите, со користење на нови методи и техники, кое нешто беше потврдено и од ОЈОГОКК. Имено се појавуваат пософистицирани криминални групи со јасно дефинирани улоги за секој член, како домаќин, набљудувач, транспортер, посредник и благајник. На пример, одговорноста на домаќинот е да се грижи за мигрантите откако ќе влезат во Северна Македонија, додека работата на набљудувачот е да ги идентификува полициските патроли, контролните пунктови или заседите долж рутата и да ги информира останатите членови на мрежата.⁵⁴ Исто така, согласно годишниот извештај на Министерството за внатрешни работи од 2020 година⁵⁵ е забележана промена во однос на средствата кои се користат за транспорт на мигранти. Имено, за 50% е

⁵¹ [Извештај трговија со луѓе и криумчарење на мигранти во Северна Македонија, Скопје, мај 2019 година, МЗМП.](#)

⁵² Ibid

⁵³ [Фактографски извештај за имплементација на ПЛАН 3-6-9 од 4 јули 2017 – април 2018 година, СЕП](#)
[ОПСЕРВАТОРИЈА НА ГРАЃАНСКОТО ОПШТЕСТВО ЗА БОРБА ПРОТИВ ОРГАНИЗИРАНИОТ КРИМИНАЛ ВО ЈУГОИСТОЧНА](#)
[ЕВРОПА, ИЗДАНИЕ 3 | ДЕКЕМВРИ 2020 – ЈАНУАРИ 2021](#)

⁵⁵ [Годишен извештај на Министерството за внатрешни работи од 2020 година](#)

зголемен бројот на криумчарени мигранти со товарни возила, каде се крие значително голем број на мигранти (од 93 до 211 лица).

Исто така, беше посочено дека единиците во рамките на МВР преземаат реактивни и проактивни истраги, постапуваат и по пријави и дојави, а преземаат и мерки за превенција на криминалот пред неговото појавување. Воедно беше посочена и Комисијата за борба против трговијата со луѓе и илегалната миграција како важно стратешко тело, коа постојано е во меѓусебна координација и каде сите членови на Комисијата се состануваат често и споделуваат податоци, искуства и идеи за натамошни чекори.

Сепак, согласно годишниот извештај на Стејт депарментот за трговија со луѓе од 2020 година⁵⁶ констатирано е дека Единицата за сузбивање на криумчарење мигранти и трговија со луѓе нема доволно финансии и опрема за спроведување проактивни истраги. Исто така, локалните полицајци поради недоволно познавање и обученост од областа на трговија со луѓе не ја известувале навремено Единицата за потенцијални случаи, а воедно и недостатокот на дигитален систем за управување на случаи помеѓу различните канцеларии на полицијата и обвинителството резултирало со изгубени случаи.

Како предизвик со кој се соочуваат беше посочена реадмисијата. Договорите за реадмисија ја дефинираат обврската на една земја да ги прими назад своите граѓани, а воедно и условите под кои одредени земји се должни да ги примат назад граѓаните на трети земји (мигранти) кои транзитирале низ нивната територија. Во однос на реадмисијата во нашата земја, треба да се напомене дека конкретната рамка за соработка во делот на нелегалната миграција помеѓу Република С. Македонија и земјите од Европската унија се воспоставува со Договорот за реадмисија помеѓу двете страни склучен во 2008 година, но државата исто така има склучено и поединечни билатерални договори за реадмисија со скоро сите соседни земји и останати земји во Европа. Проблемот кој се појавува е недостигот на склучени договори за реадмисија со трети земји на потекло или транзитни земји од каде што потекнуваат или од каде што транзитирале државјаните на трети земји (како на пример, Авганистан, Пакистан, Бангладеш, Сирија, Ирак или други). Имено, во случај кога од некоја земја од ЕУ ќе се вратат државјани од трети земји во РСМ врз основа на горе споменатиот договор и истите бидат прифатени, државата нема да биде во можност овие лица да ги врати во земјата на потекло или земјата низ која транзитирале поради недостиг на соодветна правна или оперативна рамка односно договор за нивна репатријација. Како последица на тоа овие лица паѓаат на товар на државата и таа треба да се грижи за нивна интеграција, домување, издршка и сл, што пак има дополнителни финансиски импликации за националниот буџет. Токму поради тоа, во иднина треба да се работи на склучување на договори со земјите од каде што најчесто доаѓаат мигрантите.

5.4.2 Национална комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција

Националната комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција (Комисијата) е тело кое е составено од сите засегнати страни кои се инволвирани во борбата против трговијата со луѓе и илегалната миграција. Истата е оформена во 2001 година и има интеринституционален состав, односно во нејзината работа се вклучени членови од Министерството за внатрешни работи, Министерството за труд и социјална политика,

⁵⁶ [2020 Trafficking in Persons Report: North Macedonia](#)

Министерството за образование и наука, Министерството за здравство, Министерството за надворешни работи, Министерството за правда, јавното обвинителство и судството.

Со Комисијата раководи национален координатор именуван од страна на Владата на Република Северна Македонија. Надлежности кои се во рамки на комисијата се однесуваат на: следење и анализа на состојбите во врска со трговијата со луѓе и илегалната миграција, координација на активностите на надлежните институции и спроведување на соработка со релевантните здруженија на граѓани и меѓународни организации. Комисијата се состои од 16 члена, кои се делегирани од горе споменатите институции.

Со цел успешно справување со трговијата со луѓе и илегалната миграција, Комисијата има изготвено Национална стратегија и Национален акциски план за борба против трговијата со луѓе и илегална миграција за период од 2021-2025 година.⁵⁷ Стратегијата претставува рефлексија на моменталната состојба, а воедно предлага и активности за подобрување на координативните активности, воведување на законски измени и превентивно делување во однос на борбата против трговија со луѓе и илегална миграција.

Согласно последниот извештај на Комисијата⁵⁸ во текот на 2020 година спречени се 32.100 обиди за илегално преминување на границите, а тоа претставува 30.5% зголемување во однос на 2019 година кое нешто се потврдува и со погоре споменатиот податок на зголемување на примени предмети во судовите во 2020 година. Причината поради која е зголемен бројот на илегални премини се должи на одлуката на Турција за отворање на границите за мигранти кон Грција, кое нешто се поклопува и со извештајот на Министерството за внатрешни работи од 2020 година. Сепак, согласно Национална стратегија, имајќи ја предвид комплексноста на појавата од феноменолошки аспект и вклучувањето поширок национален одговор што ги надминува капацитетите на институционалната рамка на Националната комисија, подолго време се поставува прашањето за оправданоста и ефикасноста илегалната миграција да биде предмет на надлежност на оваа комисија.⁵⁹ Во прилог на тоа говори и фактот што голем број на останати институции работат на ова прашање, а воедно и меѓународната практика не познава спојување на трговија на луѓе и илегална миграција во една стратегија. Единствената допирна точка можат да бидат ранливите групи во илегалната миграција кои можат да бидат потенцијални жртви на трговија на луѓе.

⁵⁷ [Национална стратегија и Национален акциски план за борба против трговијата со луѓе и илегална миграција за период од 2021-2025 година](#)

⁵⁸ [Годишен извештај на Националната комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција за 2020 година, Скопје 2021 година](#)

⁵⁹ Ibid.

6. ПОДАТОЦИ ОД СПРОВЕДЕНИ УВИДИ ВО ПРАВОСИЛНО ЗАВРШЕНИ СУДСКИ ПРЕДМЕТИ

6.1 Методологија на истражување

Теренскиот дел кој опфаќаше увиди во правосилно завршени предмети поврзани со криумчарење на мигранти беше спроведен од страна на 5 професионални набљудувачи избрани од дата базата на Коалицијата. Станува збор за правници со повеќегодишно искуство, со кои Коалицијата одамна соработува, а кои имаат подлабоки познавања од областа на кривичната материја. Набљудувачите при прибирањето на податоци и пополнувањето на прашалниците се водеа од начелата на доверливост и објективност. Предметите во кои беше извршен увид се однесуваат на периодот 2014-2020 и станува збор за сите предмети кои во овој период се правосилно завршени.

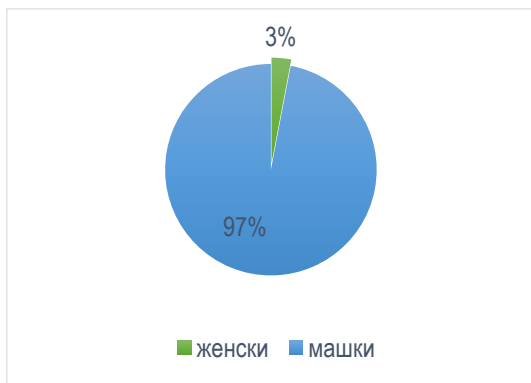
За потребите на спроведувањето на увиди беше изготвен систематизиран прашалник во кој набљудувачите ги внесуваа сите податоци, кој се состоеше од прашања кои беа наменети за утврдување на социјални и демографски фактори, прашања кои се однесуваа на времетраењето на постапката, како и прашања наменети за утврдување на казнената политика на ваков вид на дела. Најголемиот број прашања беа затворени со понудени одговори кои овозможуваат посоодветна статистичка обработка, но истите беа надополнети и со неколку отворени прашања со цел набљудувачите да дадат свои коментари и видувања, како и да нотираат некои работи кои не се опфатени со прашалникот. На овој начин беше дадена можност да се добие една посеопфатна слика за предметите и нивно подетално анализирање, како и детектирање на проблематични ситуации.

6.2 Податоци од спроведени увиди

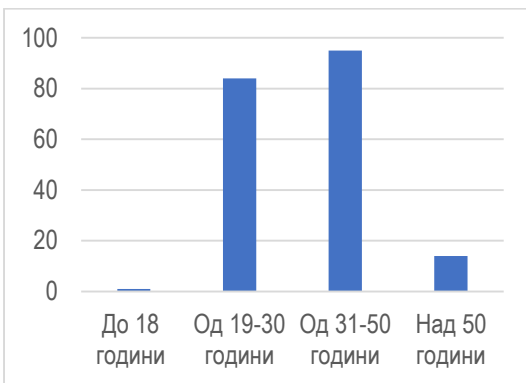
6.2.1 Социјални и демографски ризик фактори

Ризик факторите кои влијаат едно лице да биде сторител на кривични дела поврзани со криумчарење на мигранти за целите на оваа анализа ќе бидат разгледани низ повеќе параметри, меѓи кои пол, возраст, образование, националност и место на живеење.

Согласно податоците кои беа добиени со вршење на увиди во правосилно завршени предмети, беше забележано дека во доминантен дел сторители на кривичното дело криумчарење на мигранти се лица од машки пол и тоа со застапеност од 97% во судските постапки, за разлика од лица од женски пол, кои се застапени со минимални 3% (графикон бр. 2). Во однос на возраста на лицата кои се јавуваат како сторителите на кривичното дело криумчарење на мигранти, видно од графикон бр.3 може да се констатира дека сторителите се најчесто на возраст од 31 до 50 години, или 49% од сторителите, додека веднаш зад нив следи возрасната граница од 19 – 30 години или 43%.

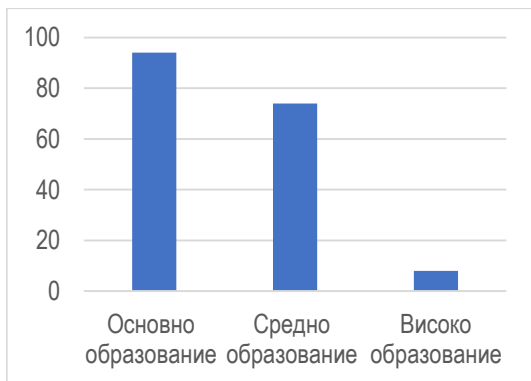

Графикон бр.2

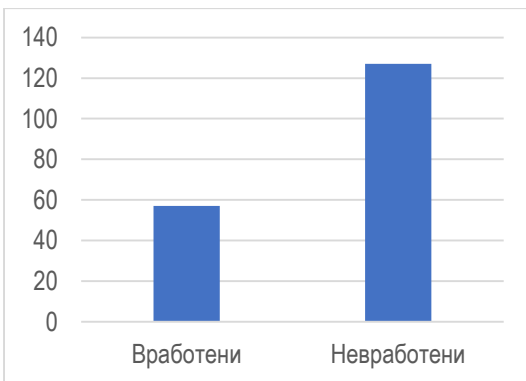

Графикон бр.3

Кога станува збор за факторот образование, видно од графичкиот приказ бр.4 е дека најголемиот број на сторителите имаат основно образование (53%), потоа следат оние со средно образование (42%), а најмал процент има сторители со високо образование (5%). Високиот број на лица со основно образование може да се надоврзе со податокот дека повеќето од сторителите се невработени или 69% од сторителите (графикон бр.5). Фактот дека повеќето од сторителите се невработени и со основно образование се надоврзува и со податоците од спроведените интервјуа каде е констатирано дека најголемиот број на сторителите се лица кои имаат егзистенцијални потреби, па токму поради тоа се решаваат да го сторат кривичното дело криумчарење на мигранти.

Графикон бр.4

Графикон бр.5

Во поглед на занимањето, од добиените податоци произлезе дека само 20% од сторителите се превозници, додека беше забележан и еден случај каде како сторител се јавува државен службеник во влада. Зачудувачки, ниту еден царински службеник не се појавува како сторител, додека само еден полициски службеник – самостоен инспектор е регистриран како сторител на кривичното дело криумчарење на мигранти во периодот 2015-2020 година. Овој податок наиде на зачудување од страна на дел од лицата со кои беа спроведувани интервјуата, со оглед на фактот дека постои верување дека криумчарите на мигранти често соработуваат и со припадници на полицијата.

Во однос на претходната осудуваност може да се заклучи дека мал број на сторители се рецидивисти, односно 4% од сторителите претходно не биле осудени за кривичното дело криумчарење на мигранти, кое нешто се поклопува и со податоците од спроведените интервјуа дека казнената политика е соодветна за специјалната превенција. Од друга страна пак, поголем

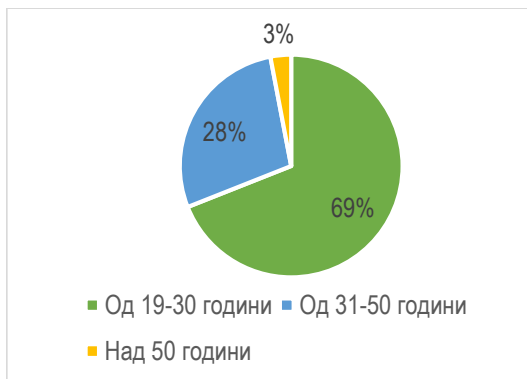
е бројот на лица кои претходно биле осудувани за друго кривично дело, односно 35% од сторителите, што значи дека голем број на сторителите на кривичното дело криумчарење на мигранти претходно извршиле некое кривично дело.

Од сето горе наведено може да се заклучи дека сторителите на кривичното дело криумчарење на мигранти се во просек лица од машки пол, најчесто на возраст од 31 до 50 години кои имаат основно образование и најчесто се невработени.

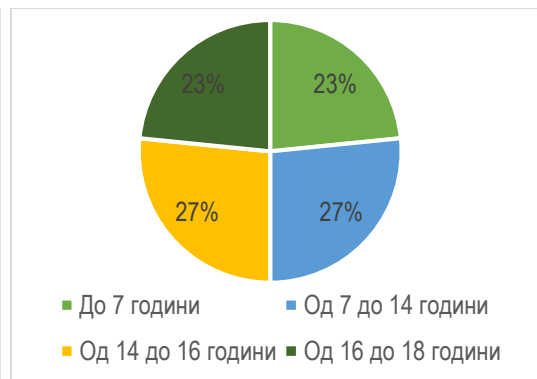
6.2.2 Профил на жртва/сведок

Во однос на профилот на жртвите, во предвид ќе бидат земени повеќе параметри, меѓи кои пол, возраст и потекло.

Согласно податоците кои беа добиени од извршените увиди во правосилно завршени предмети, беше забележано дека во одделни предмети не се наведени имињата на жртвите, ниту нивниот пол, поради што податоците ќе се базираат врз основа на оние пресуди каде е утврден идентитетот на овие лица. Така, врз основа на добиените податоци беше констатирано дека во доминантен дел жртви на кривичното дело криумчарење на мигранти се лица од машки пол и тоа со застапеност од 85%, додека во помал дел се застапени лицата од женски пол со 15%. Исто така, од вкупниот број на жртви чиј идентитет е утврден, 20% се малолетни лица. Во однос на возраста на полнолетните жртви, видно од графикон бр.6 може да се констатира дека истите се најчесто на возраст од 19 до 30 години, или 69%, додека пак кај малолетните лица речиси сите возрасни групи се застапени идентично (графикон бр.7).

Графикон бр.6

Графикон бр.7

Кога станува збор за потеклото на жртвите, истите најчесто потекнуваат од Авганистан, Сирија и Пакистан.

Во однос на горе наведеното може да се заклучи дека жртвите/сведоци на кривичното дело криумчарење на мигранти најчесто се лица со машки пол, на возраст од 19 до 30 години и истите најчесто потекнуваат од Авганистан, Пакистан и Сирија. Овој податок се поклопува и со годишните извештаи на Министерството за внатрешни работи од 2019⁶⁰ и 2020⁶¹ година, каде е истакнато дека повеќето од мигрантите се млади мажи коишто доаѓаат од Блискиот Исток и Северна Африка, како и од Авганистан и Пакистан.

Во однос на жртвите на кривичното дело криумчарење на мигранти постојат поделени мислења во однос на тоа дали мигрантите кои се криумчарат се третираат како жртви или како

⁶⁰ [Годишен извештај на Министерство за внатрешни работи од 2019 година](#)

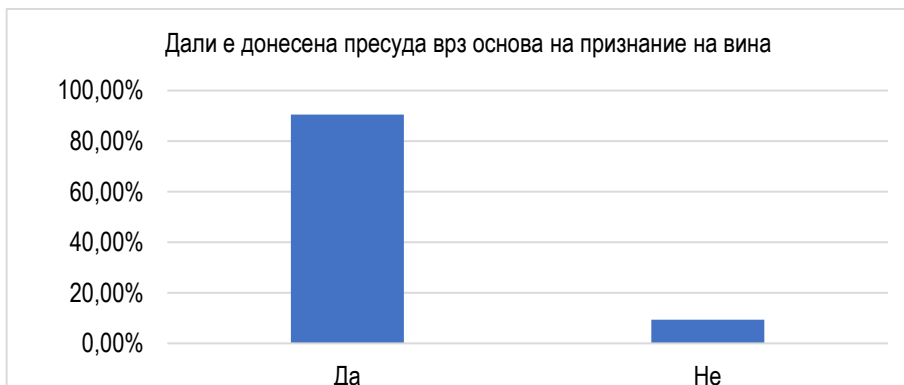
⁶¹ [Годишен извештај на Министерство за внатрешни работи од 2020 година](#)

сведоци во постапката. Причината поради која постои ова поделено мислење е фактот што најчесто самите мигранти се оние кои се иницијатори за овој вид на дело, односно согласни се за одредена сума на пари илегално да ја преминат границата со помош на одредено лице кои ќе им помогне во нивната цел. Тоа значи дека во суштина криумчарењето на мигранти претставува повреда на миграциската политика на една земја. Тоа е илегално преминување на границата на една земја, кое преминување е организирано од некое друго лице за определен надомест. Тоа значи дека жртва на кривичното дело криумчарење мигранти технички гледано е државата, а не мигрантот кој ја плаќа оваа „услуга“.

Понекогаш, терминологијата жртва се користи за да се препознаат високите нивоа на ранливост со кои се соочуваат некои од мигрантите кои понекогаш можат да бидат злоупотребени од страна на криумчарите на мигранти. Фактот дека некои мигранти чувствуваат дека немаат друг избор освен да се сочат со опасноста и ризиците од процесот на криумчарење понекогаш е поврзан со нееднаквости, недостаток на можности, сиромаштија, дискриминација и други фактори, кои во некои случаи може да се препознаат како структурно насилство

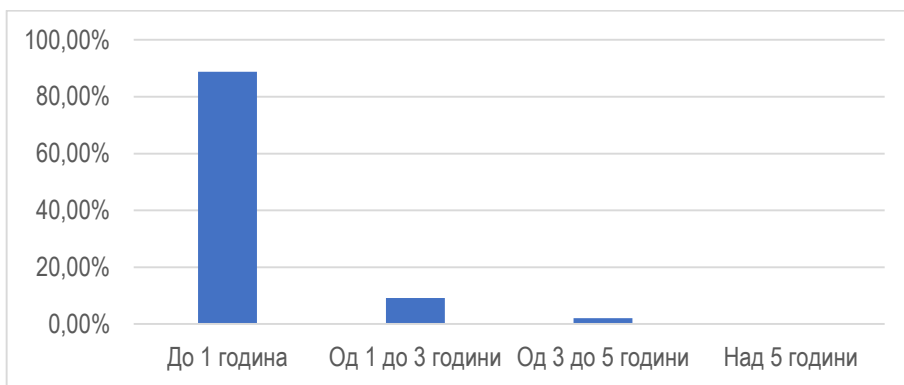
6.2.3 Казнена политика

Во однос на казнената политика вредно е да се спомне дека најголемиот број на предмети, односно 90,5% завршуваат со признание на вина (графикон бр.8). Овој факт се должи на тоа што повеќето од лицата кои се осудени за кривичното дело криумчарење на мигранти се сторители кое сефатени на лице место. Од страна на судиите со кои беше спроведено интервју беше констатирано дека најчесто на почетокот на постапката самите сторителите негираат дека го сториле делото, односно тврдат дека не биле свесни дека превезуваат мигранти со оглед на тоа што немаат овластување да бараат документи за идентификација, но откако ќе им бидат објаснети поволностите кои доаѓаат со признавањето на вина, истите по консултација со своите бранители се решаваат да признаат вина.

Графикон бр.8

Во однос на времетраењето на постапките, логично е да се заклучи дека поради признавањето на вина во поголемиот број на случаи, истите во најголем дел завршуваат во рок помал од една година или 89% (графикон бр.9). Тоа е така поради фактот што со признавање на вина, се продолжува само кон изведување на докази поврзани со висината на кривичната санкција, па следствено на тоа постапката трае релативно кратко. Исто така, со оглед на тоа што повеќето обвинети се товарат со член 418-б став 2, каде постапката е скратена, времетраењето на истата не надминува повеќе од 5 години.

Графикон бр.9

Со оглед на фактот што повеќето постапки завршуваат со признание на вина, пресудите се осудителни во 99% од предметите, додека само во 1% од предметите има ослободителна пресуда. Во однос на казните, видно е дека судот во поголемиот дел судот изрекол казна затвор (76%), но и во значителна мера се изрекуваат и алтернативни мерки, односно условни осуди (24%). Што се однесува на затворските казни, видно од графикон бр. 10 е дека во доминантен дел се изрекуваат казни затвор до 5 години или во 88% од случаите. Само во 12% била изречена казна затвор од 5 до 10 години, а над 10 години казна затвор за ова кривично дело воопшто не била изречена.

Графикон бр.10

Врз основа на горе изнесеното произлегува дека во најголемиот дел сторителите на кривичното дело криумчарење на мигранти веднаш го признаваат делото, па поради тоа и постапките траат помалку, а и казните кои се изрекуваат по однос на ова кривично дело се пониски, најчесто до 5 години. Затворските казни значително се намалуваат со самото признание на вина кое се цени како олеснителна околност, но и самите обвинителите и судиите веруваат дека со вака изречените казни се постигнува целата на казнувањето. Видно и од погоре наведените податоци е дека мал е бројот на рецидивисти што е одличен показател за специјалната превенција, но можеби треба да се размисли и за генералната превенција, односно одвлекување на потенцијалните сторители со построги казни.

7. ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

Со оглед дека илегалната миграција е проблем кој резултира со постоење на други сериозни облици на криминал, вклучително и криумчарење на мигранти, една генерална и општа препорака е дека потребен е навремен, сеопфатен и соодветен пристап кон решавање на овој проблем, од страна на сите релевантни чинители кои директно или индиректно се работат во оваа област.

По однос на националното законодавство во целост може да се констатира дека постои усогласеност со меѓународната правна регулатива, која обврска како држава ја имаме превземено со ратификација на дел меѓународни документи, а секако и Конвенцијата од Палермо со Дополнителниот протокол против криумчарење на мигранти по воден, воздушен и копнен пат. Во оваа насока, а со оглед дека криумчарењето мигранти по својата природа претставува сериозен облик на организиран криминал, со изразен транснационален елемент, потребно е да и понатаму ги користиме можностите за регионално и пошироко поврзување со други држави, преку сите механизми кои што ни стојат на располагање во насока на остварување на ефикасна борба во ова поле на дејствување.

Со оглед дека од спроведената анализа на податоци, немаме евидентирано судски предмет кој се однесува на трговија со луѓе, сметате дека е потребен посеопфатен, односно потемелен пристап од страна на надлежните органи при спроведување на процесот на идентификација на криумчарените мигрантите, со посебен фокус врз ранливите категории на мигранти, што ќе значи жени и деца. Дотолку повеќе ова е нужно, доколку се има предвид природата на овие дела и нивниот меѓусебен однос во пракса.

Во однос на делото криумчарење мигранти, преку дејствија на прифаќање и засолнување на мигрантите без надомест за истото, кое најчесто се прави од страна на локално население, потребно е да се спроведат активности со цел подигнување на свеста на граѓаните за значењето на ова дело, како и за последиците од сторување на истото. Особено што сме транзит земја која била и ќе биде на удар од мигранти, и што прифаќањето и засолнувањето на мигрантите преку обезбедување на ним привремено сместување дури и од чувство на сожалување кон истите, резултира со сторување на кривично дело и отвара можност за утврдување на кривична одговорност за нив.

Дополнително, со оглед дека отсутствуваат дефиниции за оделни дејствија на извршување на делото криумчарење мигранти, а употребените поими во рамки на Кривичниот законик се доста конфузни и дури во најмала рака меѓусебно слични. Оттаму, потребно е да се воведат јасни и прецизни дефиниции за сите поими користени во Законот, кои се однесуваат на делото криумчарење на мигранти. Со нивното воведување би се оневозможило евентуалното алтернативно толкување на одредбите во пракса, кое пак би довело до различно постапување и резултирало со намалување на правната сигурност и предвидливост.

Имајќи ја предвид Стратегијата за реформа во правосудниот сектор (2017-2022) и акцискиот план за нејзино спроведување, согласно која меѓудругото е предвидено и внесување на сите кривични дела од други вонкривични прописи во Кривичниот законик, а исто така и фактот дека во тек се реформи на Кривичниот законик, односно формирана е работна група во Министерство за правда за таа цел, предлагаме да се направат промени во овој дел, во насока на внесување на сите постоечки инкриминации, односно оние од Законот за странци во КЗ, а заради причините изнесени и образложени претходно.

Исто така, а со оглед дека одземањето на предмети, во случајот во прв план превозни средства со кои е сторено криумчарењето на мигранти се реализира задолжително во секој еден случај, а од друга страна пак ставот на Европскиот суд за човекови права по однос на ова прашање е јасен, сметаме дека треба особено да се обрне внимание на овој дел, во насока да во соодветната судска постапка бидат во целост испитани сите факти и околности кои постојат во конкретниот предмет, со цел да се запази принципот на пропорционалност помеѓу задоволувањето на општиот интерес од една страна, и интересот на засегнатиот поединец или поединци од друга.

Еден од главните предизвици со кои се соочи Република Северна Македонија во екот на бегалската криза од 2015 година беше недостатокот на синергија во различните напори насочени кон ублажување на предизвиците што се појавија во тој турбулентен период. За да се има целосно ефективен и ефикасен одговор на земјата, потребен е посинхронизиран и координиран пристап на сите релевантни инволвирани страни во борбата против илегалната миграција. Токму во таа насока и потребно е да се направи соодветен план при иден наплив на мигранти, кој ќе даде одговор на национално ниво и истиот треба да се изготви во согласност со спецификите и околностите на државата, а воедно и постојано да се ажурира со цел да биде постојано применлив и прилагоден за моменталните состојби.

Имајќи ја предвид комплексноста на поимите на илегална миграција и трговија со луѓе, се поставува прашањето за постоење на една Национална стратегија за борба против трговијата со луѓе и илегална миграција. Имено, комплексноста на овие две појави ја наметнува потребата од поинаков пристап, а воедно и меѓународната практика не познава спојување на трговија на луѓе и илегална миграција во една стратегија, со оглед на тоа што единствената допирна точка можат да бидат ранливите групи во илегалната миграција кои можат да бидат потенцијални жртви на трговија на луѓе. Врз основа на тоа, можеби потребно е да се размисли кон раздвојување на илегалната миграција и изготвување на самостојна стратегија која би била целосно ориентирана кон поефикасно спречување на илегалната миграција

Видно од моменталната состојба во судовите и јавните обвинителства е дека Одделението за организиран криминал и корупција при Основниот кривичен суд Скопје, како и Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција се непотребно оптоварени со решавање на предметите поврзани со кривичното дело криумчарење на мигранти кои во поголемиот се вршат од страна на поединци. Иако се направени чекори кон пренесување на надлежноста за овој вид на дела и на останатите судови и обвинителства, тоа не може да се реализира поради постоење на два контрадикторни закони кои се во сила. Имено, од една страна е новиот Закон за јавно обвинителство според кој кривичното дело криумчарење на мигранти веќе не спаѓа во надлежност на ОЈОГОКК, а од друга страна е Законот за судови кој предвидува дека специјализираното судско одделение е надлежно меѓу другото да ги суди и предметите кои се поврзани со кривични дела криумчарење со мигранти од членот 418-б. Токму поради тоа, се додека не се направи соодветна измена на Законот на судови, не може да се пренесе надлежноста за овие кривични дела на останатите судови и јавни обвинителства и само непотребно се оптоваруваат овие одделенија кои и така работат со намален капацитет и зголемен прилив на предмети.

Видно од досегашната пракса на обвинителите е дека во најголемиот број случаи, мигрантите се задржуваат се додека не се испитаат од страна на обвинителите во присуство на обвинетите и нивните бранители, а понатаму истите продолжуваат во останати држави кои претставуваат нивна финална дестинација. Во овие случаи потребно е да се имплементира институтот доказно рочиште од член 312 од Законот за кривична постапка, како опција преку

која можат да обезбедат докази за кои постои опасност дека подоцна нема да можат да се обезбедат, или нивното обезбедување ќе биде сврзано со несразмерни тешкотии. Во таа насока потребно е да се направат и законски интервенции во членот 312 од ЗКП во поглед на таксативно наброените случаи во кои може да се побара одржување на доказно рочиште. Имено, потребно е изречно да се предвидат и ситуациите во кои е потребно да се обезбеди доказ или сведочење од лице со статус на мигрант кое не може да остане на територијата на државата се додека трае кривичната постапка.

За поздрав е формирањето на Националната единица за сузбивање на криумчарење на мигранти и трговија со луѓе, по пример на останати држави. Сепак, за да може оваа единица соодветно да функционира, потребно и истата да биде соодветно опремена, како од финансиски, така и од технички аспект. Воедно, потребно е да се воведат и функционален дигитален систем за управување на предмети помеѓу органите на прогон, со цел да се избегне бројот на изгубени случаи како што е досегашната пракса. Целта на Единицата е да се зголеми соработката и комуникацијата помеѓу обвинителството и полицијата со цел навремена размена на податоци и успешно водење на проактивни и реактивни истраги, но доколку не постои соодветен механизам за комуникација, се губи целта на формирањето на самата единица. Исто така, потребно е да се направи обука и на локалната полиција, која е од големо значење за пренесување на информации на Националната единица со цел навремено детектирање и спречување на трговијата со луѓе и илегалната миграција.

Рeadмисијата претставува еден од предизвиците со кои се соочува нашата земја, од аспект на непостоење на склучени договори за реадмисија со трети земји на потекло или транзитни земји од каде што потекнуваат или од каде што транзитирале државјаните на трети земји (пример Авганистан, Пакистан, Сирија итн.) Токму поради тоа, се соочуваме со ситуација во која државата не може да ги врати овие лица во земјата на потекло или земјата низ која транзитирале поради недостиг на соодветна правна или оперативна рамка односно договор за нивна репатријација. Како последица на тоа, овие лица паѓаат на товар на буџетот на државата која треба да се грижи за нивна интеграција и издршка. Токму поради тоа, потребно е да се направат напори за склучување на договори за реадмисија со трети земји во што е можно побрз период.

Во однос на казнената политика, видно е дека казните кои се изрекуваат за кривичното дело криумчарење на мигранти се релативно ниски. Причината поради ниските казни во голем дел се должи на фактот дека најголемиот број на предмети завршуваат со признание на вина, па следствено на тоа и се изрекуваат помали санкции. Ваквата казнена политика во главо добро делува кон сторителите на кривичното дело криумчарење на мигранти, со оглед на фактот што има мал број на рецидивисти, а воедно и самите обвинители и судии се сложуваат дека ваквото казнување ја постигнува целата. Сепак, се поставува прашањето дали ваквата казнена политика има ефект во поглед на генералната превенција, во насока на охрабрување на потенцијалните сторители за сторување на кривично дело поради релативно ниските казни.

8. КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

Кривичен Законик

Закон за кривична постапка (Службен весник на РМ број 150/2010, 100/2012; 142/2016; 193/2016; 198/2018)

Закон за гранична контрола (Службен весник на РМ број 171/2010, 41/2014, 148/2015, 55/2016, 64/2018)

Закон за странци (Службен весник на РМ број 97/2018, 108/2019)

Законот за јавно обвинителство (Службен весник на РМ број 42/2020 од 16.02.2020)

Закон за меѓународна и привремена заштита, (Службен весник на РМ број 64/2018 од 11.04.2018)

Конвенција на Обединети нации против транснационален организиран криминал

Протокол за спречување, сузбивање и казнување на трговијата со луѓе, особено жени и деца

Протоколот против криумчарење на мигранти по копнен, воден или воздушен пат

Протокол за статусот на бегалците од 1967 година

Конвенција за статусот на бегалците од 1951 година

Златко Николоски, Миграции и безбедност, 2018 година

Никола Тупанчески, Владо Камбовски, Казнено право посебен дел, Правен факултет Јустинијан Први – Скопје, 2011 година

Камбовски, проф.д-р Владо, Организиран криминал, Правен факултет „Јустинијан Први“, Скопје, 2005

Годишен извештај на МВР за 2019 и 2020 година

2020 Trafficking in Persons Report: North Macedonia, US Department of State

Извештај трговија со луѓе и криумчарење на мигранти во Северна Македонија, Скопје, мај 2019 година, МЗМП.

Фактографски извештај за имплементација на ПЛАН 3-6-9 од 4 јули 2017 – април 2018 година, СЕП

Опсерваторија на граѓанското општество за борба против организираниот криминал во Југоисточна Европа, издание 3 | декември 2020 – јануари 2021

Национална стратегија и Национален акциски план за борба против трговијата со луѓе и илегална миграција за период од 2021-2025 година

Годишен извештај на Националната комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција за 2020 година, Скопје 2021 година

World migration report 2022, International Organization for Migration

Македонско здружение на млади правници, „Право на слобода наспроти одговорот на државата на нерегулираната миграција – критички согледувања за Република Северна Македонија“, Скопје, 2019 година

Магдалена Ламбовска, Анализа на националните политики и практики за справување со илегалната миграција и барателите на азил

УНХЦР, Прирачник и упатства за постапките и критериумите за определување статус на бегалец, декември 2011 година

Национална концепција за безбедност и одбрана

Годишни извештаи за 2017 и 2018 година на Хелсиншки комитет за човекови права на Република Македонија, Права на бегалците, мигрантите и барателите на азил во Република Македонија

UNDOC, Introduction to Trafficking in Persons and the Smuggling of Migrants, 2020 година

Стратегија за реформи во правосудниот сектор за периодот 2017-2022 година со акциски план

Македонско здружение на млади правници, Извештај „Трговија со луѓе и криумчарење на мигранти во Северна Македонија“, мај 2019

